

Uniwersytet Warszawski

Wydział Zarządzania

Magdalena Miskurka

Nr albumu: 300170

**Rachunkowość kreatywna a fałszowanie sprawozdań
finansowych**

Praca licencjacka
na kierunku Finanse i rachunkowość

Praca wykonana pod kierunkiem
dr Małgorzaty Winter
Katedra Finansów i Rachunkowości

Warszawa, czerwiec 2012

Oświadczam, że niniejsza praca została przygotowana pod moim kierunkiem i stwierdzam, że spełnia ona warunki do przedstawienia jej w postępowaniu o nadanie tytułu zawodowego.

Data

Podpis kierującego pracą

Świadom odpowiedzialności prawnej oświadczam, że niniejsza praca dyplomowa została napisana przez mnie samodzielnie i nie zawiera treści uzyskanych w sposób niezgodny z obowiązującymi przepisami.

Oświadczam również, że przedstawiona praca nie była wcześniej przedmiotem procedur związanych z uzyskaniem tytułu zawodowego w wyższej uczelni.

Oświadczam ponadto, że niniejsza wersja pracy jest identyczna z załączoną wersją elektroniczną.

Data

Podpis autora pracy

Streszczenie

Niniejsza praca ma na celu ukazanie różnic między dwoma błędnie utożsamianymi pojęciami: rachunkowością kreatywną i rachunkowością agresywną. W pierwszej części zdefiniowane zostały pojęcia oraz zagadnienia dotyczące systemu rachunkowości, co uznano za niezbędne do prawidłowego zrozumienia tematyki pracy. Omówiono cele, przyczyny oraz przesłanki wskazujące na stosowanie negatywnych praktyk księgowych w jednostkach gospodarczych jak również ich konsekwencje.

Następnie przedstawiono definicje pojęć rachunkowości kreatywnej, agresywnej oraz oszustw księgowych wskazując na ich sposoby zastosowania. Ostatnia część pracy poświęcona została empirycznemu wykorzystaniu rachunkowości agresywnej.

Słowa kluczowe

Kreatywna rachunkowość, fałszowanie sprawozdań finansowych, oszustwo, agresywna rachunkowość, zasady rachunkowości

Dziedzina pracy

04300 Accountancy, Financial Management Księgowość, zarządzanie finansami

Tytuł pracy w języku angielskim

Creative accountancy versus embezzlement of financial statements

Spis treści

Wstęp.....	5
Rozdział 1	7
1.1. Pojęcie, zakres oraz funkcje rachunkowości	7
1.2. Istota sprawozdań finansowych i zasady ich sporządzania	15
1.3. Cele, przyczyny oraz przesłanki wskazujące na negatywne praktyki księgowe stosowane przez menedżerów	20
Rozdział 2	26
2.1. Rachunkowość kreatywna a agresywna	26
2.2. Agresywna księgowość.....	35
2.2.1. Agresywna księgowość a zasady rachunkowości.....	36
2.2.2. Metody fałszowania sprawozdań finansowych	38
Rozdział 3	49
Zakończenie	60
Literatura	62

Wstęp

Nie podlega wątpliwości, iż rynek kapitałowy jest jednym z najprężniej rozwijających się rynków, a jego efektywność w dużej mierze decyduje o rozwoju gospodarki światowej. Jego sprawne funkcjonowanie, zarówno w obecnych czasach jak i w przyszłości, uzależnione jest z jednej strony od producentów informacji finansowej, a z drugiej od zaufania do jej rzetelności szerokiego grona odbiorców tej informacji. Dlatego tak ważne jest, jednocześnie funkcjonowanie wiarygodnych sprawozdań finansowych oraz przekonania potencjalnych inwestorów co do ich rzetelnego sporządzania.

Jednak na podstawie obserwacji z ostatniej dekady można stwierdzić, iż wspomniane zaufanie zostało poważnie nadszarpnięte, biorąc pod uwagę chociażby afery amerykańskich gigantów takich jak Enron, Worldcom czy upadek jednego z czołowych banków Lehman Brothers, który stał się przyczyną obecnego kryzysu finansowego.

Jako jedną z głównych przesłanek spadku zaufania inwestorów można podać zjawisko zwane powszechnie **oszukańczą sprawozdawczością**, często natomiast mylone z pojęciem rachunkowości kreatywnej. Dlatego też ze względu na stale rosnącą liczbę przypadków celowego zniekształcania informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych oraz świadomości zagrożeń płynących z kontynuacji takich praktyk, podjęto próbę wyznaczenia tej cienkiej granicy między tym co trzeba nazwać przestępstwem, a tym, co nie tylko prawnie dozwolone, ale i konieczne do właściwej prezentacji sytuacji ekonomicznej jednostki.

Rozważania zawarte w pierwszym rozdziale koncentrują się na zapoznaniu Czytelnika z podstawowymi pojęciami i zagadnieniami z zakresu rachunkowości, będącymi kluczowym elementem w zrozumieniu treści prezentowanych w kolejnych częściach pracy. Omówiono w nim funkcje jak i fundamentalne zasady rachunkowości, na których opiera się cały system. Następnie wskazano na istotę oraz niezbędne cechy, podstawowego źródła informacji o rezultatach działalności jednostki, jakim jest **sprawozdanie finansowe**. Tym samym ukazano negatywny wpływ oraz zagrożenia wynikające z jego nieprawidłowego sporządzenia.

Prawidłowe uchwycenie tego problemu wymaga zastanowienia się nad przesłankami oraz sposobem myślenia tych, którzy dopuszczają się stosowania negatywnych praktyk księgowych, co zostało zaprezentowane w ostatniej części tego rozdziału.

Druga część pracy poświęcona została wyjaśnieniu zjawiska **kreatywnej rachunkowości** przy uwzględnieniu opinii zarówno teoretyków jak i praktyków w tej dziedzinie oraz konfrontacji z powszechnie funkcjonującymi poglądami. Przedstawiono przy tym genezę, istotę oraz nieodłączny charakter jej funkcjonowania. Przede wszystkim jednak, ukazano konieczność rozróżnienia kreatywnej rachunkowości od praktyk rachunkowości agresywnej, podejmując próbę zdefiniowania obu tych zjawisk. Biorąc pod uwagę fakt, iż stosowanie agresywnej księgowości zawsze związane jest z celową nadinterpretacją lub nadużyciem zasad rachunkowości w drugiej części rozdziału omówione zostały rodzaje oraz techniki oszustw księgowych.

Na ich tle przedstawiono sposoby sprzeniewierzenia się fundamentalnym zasadom rachunkowości jak również techniki wykorzystywane w manipulacji wysokością przychodów i kosztów oraz inne metody, które nie wpływają bezpośrednio na wynik finansowy jednostki. Szczegółowe rozważania na temat wykorzystywania negatywnych technik księgowych zostały zilustrowane przy pomocy przykładów w rozdziale trzecim. Poświęcono tu szczególną uwagę zjawiskom najczęściej stosowanym w zniekształcaniu obrazu jednostki prezentowanego w sprawozdaniach finansowych tj.: manipulowaniu okresem ujęcia przychodów, odpisami aktualizacyjnymi, terminami płatności, tworzeniu ukrytych rezerw czy wadliwemu ujęciu leasingu.

Rozdział 1

1.1. *Pojęcie, zakres oraz funkcje rachunkowości*

W celu prawidłowego zrozumienia istoty kreatywnej rachunkowości i fałszowania sprawozdań finansowych niezbędna jest wiedza nie tyle z obszaru zaawansowanych technik oszustw księgowych (o tym później), co znajomość podstawowego narzędzia będącego kierunkowskazem do tworzenia sprawozdań finansowych jakim jest **rachunkowość**.

Na początku warto podkreślić, że wspomniany termin nie posiada jednoznacznie brzmiącej definicji. Zagłębiając się w liczne krajowe jak i zagraniczne publikacje poświęcone temu zagadnieniu, przedstawiany jest on w różnoraki sposób.

J. Turyna w swojej książce zauważa, że rachunkowość może być postrzegana w wieloraki sposób m. in. jako dyscyplina naukowa, system pomiaru i ewidencji zdarzeń gospodarczych, system informacji gospodarczej, język działalności gospodarczej lub zbiór unormowań prawnych i standardów.¹

A. Dębska - Rup traktuje rachunkowość jako naukę stanowiącą dyscyplinę ekonomiczną, która zajmuje się teorią pomiaru ekonomicznego i teorią analizy wielkości ekonomicznych, charakteryzujących działalność gospodarczą jednostki na określony moment bilansowy oraz jej perspektywy na przyszłość. Dostarcza również informacji niezbędnych do podejmowania racjonalnych decyzji dzięki licznym metodom i technikom mierzenia operacji oraz procesów zachodzących w jednostce gospodarczej. Dane te, podzielone na różne kategorie stanowią o ilości zasobów ekonomicznych i źródłach ich pochodzenia, wyrażonych w jednostkach pieniężnych.²

¹ J. Turyna, *Rachunkowość finansowa*, 2. wyd. poprawione i rozszerzone, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2005, str. 5

² A. Dębska- Rup, *Rachunkowość finansowa*, Krakowska Szkoła Wyższa, Kraków 2009, str. 12

Natomiast zdaniem E. Kalwasińskiej „rachunkowość jest systemem odzwierciedlania w mierniku pieniężnym informacji o sytuacji majątkowej i finansowej jednostek gospodarczych oraz kompletnego ujmowania zachodzących w nich zjawisk i procesów gospodarczych, w uporządkowany sposób za pomocą specyficznych metod, form rozwiązań organizacyjnych i technicznych.”³ Dzięki przyjęciu do ewidencji zarówno zdarzeń gospodarczych, strumieni rzeczowych i finansowych jak i ich relacji możliwe jest uzyskanie zbilansowanego, spójnego i sformalizowanego obrazu działalności gospodarczej. Nieoceniony wpływ ma również prezentacja informacji w sprawozdaniach finansowych w sposób syntetyczny oraz według obowiązujących w danym kraju norm prawnych.

Jednak definicję, która najtrafniej i najbardziej przystępnie określa istotę rachunkowości prezentuje Amerykańskie Stowarzyszenie Księgowych określając rachunkowość jako proces identyfikowania, pomiaru i przekazywania informacji o treści ekonomicznej dla dokonywania ocen i decyzji przez użytkowników informacji.⁴

W celu podsumowania dotychczas przedstawionych ujęć rachunkowości powtórzę za wybitnym ekonomistą W. Wąsowskim, iż rachunkowość na skutek swojego uporządkowanego charakteru w zakresie zasad, metod i reguł jest swoistym językiem jakim porozumiewają się w gospodarce rynkowej osoby zarządzające jednostką z zewnętrznymi odbiorcami informacji.⁵

W Polsce obowiązującym aktem prawnym zawierającym wspomniane wcześniej zasady, metody i reguły komunikacji między twórcami informacji ekonomicznej a jej odbiorcami jest Ustawa o rachunkowości⁶ wraz z przepisami wykonawczymi do niej. W odpowiedzi na globalizację rynków światowych, rozwój gospodarki rynkowej w Polsce, jej przystąpienie do Unii Europejskiej jak i zmiany prawa w samej Wspólnocie, ustawa ta była do tej pory wielokrotnie zmieniana aby sprostać wymogom, którym rachunkowość powinna odpowiadać.

³ E. Kalwasińska, D. Maciejowska, *Rachunkowość finansowa w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008, str. 11

⁴ W. Wąsowski, *Kreatywna rachunkowość, fałszowanie sprawozdań finansowych*, Centrum Doradztwa i Informacji Difin sp. z o. o., Warszawa 2005, str. 22

⁵ W. Wąsowski, *Kreatywna rachunkowość...*, op. cit., str. 22

⁶ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tj. Dz. U. z 2009 nr 152 poz. 1223 ze zm.) – zwana dalej Ustawą

Jednakże, nie jest ona jedynym aktem prawnym, który reguluje polskie prawo bilansowe. Do pozostałych należą towarzyszące jej rozporządzenia Ministra Finansów oraz Krajowe Standardy Rachunkowości wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości. Niemniej jednak nadrzędną rolę trzeba pozostawić dyrektywom unijnym, rozporządzeniom Parlamentu Europejskiego i Radzie Unii Europejskiej oraz Międzynarodowym Standardom Rachunkowości lub/i Międzynarodowym Standardom Sprawozdawczości Finansowej, które niekiedy nie są w pełni zgodne z polskim prawem bilansowym.⁷

Nie wdając się w szczegóły i powracając do poruszanego wcześniej tematu, należy zwrócić uwagę na istotne funkcje oraz role jakie pełni rachunkowość w systemie gospodarczym. Nie są one jednak z góry ustalone oraz całkowicie oderwane od poziomu gospodarczego kraju czy polityki państwa. Na poparcie tego stwierdzenia warto zacytować słowa E. Burzym, której zdaniem rola rachunkowości danego kraju jest sytuacyjnie uwarunkowana oraz „zależy (...) nie tylko od czynników poziomu rozwoju gospodarczego, ale także od czynników ustrojowych i od funkcjonującego w tym kraju systemu społeczno – gospodarczego.”⁸ Autorka przypisuje systemowi ewidencji gospodarczej szczególną rolę w aspekcie ekonomicznym i społecznym, zwłaszcza w warunkach postępującej globalizacji. Powodem takiego wyróżnienia jest stanowisko, iż rachunkowość „umożliwia (...) – zwłaszcza prawnym regulacjom i profesjonalnym standardom (krajowym i międzynarodowym), racjonalizację i humanizację gospodarowania opartego na prywatnej własności i wolnej konkurencji oraz sprzyja ograniczeniu ryzyka wynikającego z powiązań rzeczowych, finansowych i kapitałowych – jest to jednak uwarunkowane w znacznym stopniu postępowaniem etycznym uczestników gry rynkowej.”⁹

E. Burzym zauważa również jak bardzo rachunkowość stała się wpływowym narzędziem nowoczesnego zarządzania w zakresie organizacji gospodarczych i w skali społecznej, zarówno w sferze alokacji zasobów w gospodarce jak ich efektywnej eksploatacji. Dlatego też rosnące znaczenie oraz wpływ informacji pochodzących z rachunkowości przedsiębiorstw znajduje coraz szersze wykorzystanie w obrębie stabilizacji gospodarczej, polityki czy kontroli

⁷ E. Kalwasińska, D. Maciejowska, *Rachunkowość finansowa...*, op. cit., str. 20

⁸ E. Burzym, *Spółeczna funkcja rachunkowości*, [w:] *Rachunkowość kreatywna a oszustwa księgowe*, pod red. S. Surdykowskiej, Wyższa Szkoła Biznesu Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza 2005, str. 10

⁹ E. Burzym, *Spółeczna funkcja...*, op. cit., str. 10

cen i płac.¹⁰ Warto również w tym miejscu przywołać słowa innego wybitnego autora, J. Turyny twierdzącego, iż : „ Rachunkowość nigdy nie była i nie jest samoistnym bytem – musi być powiązana z organizacją gospodarczą. W związku z tym ewolucja rachunkowości następowała równolegle i w pełnym dostosowaniu do zmian zachodzących wraz z upływem czasu w samej organizacji.”¹¹

Rachunkowość – jako złożony system pomiaru ekonomicznego – w gospodarce rynkowej pełni bardzo ważną rolę, jak również posiada szereg funkcji zapewniających ustawiczny rozwój gospodarczy. Warto podkreślić, że najważniejszą z nich jest **funkcja informacyjna**. E. Kalwasińska w swojej publikacji określa ją, jako dostarczanie informacji odbiorcom zewnętrznym (potencjalni inwestorzy, kontrahenci rynkowi, kredytodawcy i pożyczkodawcy, administracja państwowa i samorządowa, konkurencyjne jednostki gospodarcze) oraz na potrzeby sprawnego kierowania jednostką gospodarczą.¹²

Podobnego zdania jest również B. Wrona opisując omawianą funkcję jako dostarczanie informacji niezbędnych do podejmowania decyzji w zarządzaniu, sygnalizowanie o stanie i zmianach środków gospodarczych oraz finansujących je kapitałów jak również wyniku finansowego.¹³

Do pozostałych funkcji należą¹⁴:

- Funkcja sprawozdawcza – tworzenie zestawień i sprawozdań finansowych dostosowanych do potrzeb odbiorców wewnętrznych i zewnętrznych,
- Funkcja optymalizacyjna – sporządzanie wytycznych i podstaw do podejmowania decyzji oraz kształtowanie przyszłej działalności jednostki gospodarczej,
- Funkcja kontrolna – ochrona majątku przed nadużyciami, ochrona wiarygodności, oddziaływanie na procesy zachodzące w jednostce w celu osiągnięcia najlepszych wyników przy jednoczesnym niedopuszczeniu do zaniedbań, marnotrawstwa,

¹⁰ Ibidem, str. 11

¹¹ J. Turyna, *Rachunkowość finansowa*, op. cit., str. 1

¹² E. Kalwasińska, D. Maciejowska, *Rachunkowość finansowa...*, op. cit., str. 11

¹³ <http://www.wse.bochnia.pl/zn/4-11.pdf>, dostęp: 16.12.2011

¹⁴ E. Kalwasińska, D. Maciejowska, *Rachunkowość finansowa...*, op. cit., str. 12

- Funkcja analityczna – badanie i interpretacja danych liczbowych w celu oceny efektywności działalności, ujawnienia nieprawidłowości i podjęcia racjonalnych decyzji.

Dzięki równoczesnemu pełnieniu przez rachunkowość wyżej opisanych funkcji możliwe jest **rzetelne i jasne** przedstawienie sytuacji majątkowej, finansowej oraz wyniku finansowego jednostki gospodarczej¹⁵ - co jest głównym celem stawianym rachunkowości przez Ustawę i tym samym jednym z zadań jakie stoi przed przedsiębiorstwem.

Oznacza to w praktyce, że kierownik jednostki (ponoszący odpowiedzialność za wykonanie obowiązków w zakresie rachunkowości określonych ustawą¹⁶) powinien dopilnować aby¹⁷:

- elementy sprawozdania finansowego zostały sporządzone na podstawie kompletnych i prawidłowo prowadzonych ksiąg,
- składniki aktywów i pasywów wykazane w sprawozdaniu miały swoje potwierdzenie w protokole inwentaryzacyjnym,
- składniki aktywów i pasywów zostały wycenione zgodnie z zasadami (uwzględniając ewentualne ryzyko w myśl zasady ostrożności) oraz założywszy możliwość kontynuacji działalności gospodarczej,
- przychody i koszty były udokumentowane, kompletne oraz dotyczyły danego okresu sprawozdawczego,
- prezentowane sprawozdanie finansowe przedstawiało obiektywny, zgodny ze stanem faktycznym obraz jednostki i jej działalności niezależny od rozwiązań legislacyjnych oraz stosunków polityczno – ekonomicznych danego kraju.

Nie byłoby to łatwe gdyby nie szereg norm i zasad zawartych w Ustawie, których zadaniem jest między innymi stworzenie w miarę ujednoliconego i stabilnego systemu sprawozdawczości finansowej.

Istnieją jednak normy rachunkowości, na podstawie których można określić pewne nadrzędne zasady, a są nimi:

¹⁵ Art. 4 ust. 1 Ustawa

¹⁶ Art. 4 ust. 5 Ustawa

¹⁷ W. Wąsowski, *Kreatywna rachunkowość...*, op. cit., str. 23

1. zasada przewagi treści nad formą – ujęcie zdarzeń gospodarczych adekwatnie do ich treści ekonomicznej¹⁸ bazującej na wartości; uznanie wyższości treści ekonomicznej nad przepisami prawa;

W tym kontekście warto podkreślić, iż Ustawa wyraźnie rozróżnia pojęcia: zdarzenie gospodarcze i operacja gospodarcza. Pierwszy termin dotyczy każdej dokonanej lub przewidywanej zmiany o podłożu ekonomicznym mającej swoje odzwierciedlenie w zmianie stanu lub struktury zasobów, źródeł finansowania, obrazując strumienie zasobów itd. bez względu na ich sformalizowaną postać. Natomiast o operacji gospodarczej, również odnoszącej się do zmian o charakterze ekonomicznym, mówimy w przypadku gdy mamy do czynienia z operacjami w pełni dokonanymi i udokumentowanymi. Można zatem słusznie zauważyć, że zdarzenie gospodarcze jest znacznie szerszym pojęciem niż operacja gospodarcza, co jest widocznym przejawem przewagi treści nad formą.¹⁹

2. zasada memoriałowa – ujęcie w księgach rachunkowych wszystkich zdarzeń gospodarczych, które miały miejsce w danym okresie sprawozdawczym, w tym przychodów i kosztów związanych z nimi niezależnie od faktycznych przepływów pieniężnych²⁰,

Ta zasada wymaga również ukazania w bilansie przychodów i kosztów przyszłych okresów oraz przypadających na dany okres sprawozdawczy kosztów, które zostaną poniesione dopiero w przyszłości.

3. zasada współmierności kosztów i przychodów – ujęcie w wyniku finansowym jednostki przychodów lub kosztów dotyczących przyszłych okresów oraz przypadających na obecny okres sprawozdawczy nieponiesionych jeszcze kosztów²¹,
4. zasada periodyzacji – ujęcie działalności jednostek gospodarczych w odcinkach czasu, w tak zwanych okresach sprawozdawczych,

¹⁸ Art. 4 ust. 2. Ustawa

¹⁹ J. Turyna, *Rachunkowość finansowa*, op. cit., str. 33

²⁰ Art. 6 ust. 1. Ustawa

²¹ Art. 6 ust. 2. Ustawa

5. zasada ostrożności – wycena składników aktywów i pasywów przy zastosowaniu rzeczywiście poniesionych cen (zakupu lub nabycia) lub poniesionych na ich wytworzenie kosztów²²,

Przejawem tej zasady jest konserwatyzm będący jedną z cech współczesnej rachunkowości. Jego źródłem jest niepewność wynikająca z alokacji zasobów w jednostce gospodarczej, której działalność w dającej się przewidzieć przyszłość możemy jedynie założyć, oraz możliwe błędy popełnione przy wycenie zasobów. Zasada ostrożności zakłada bowiem wycenę aktywów lub przychodów według możliwie najniższych wartości, przyjmując odwrotne założenie w przypadku wyceny zobowiązań i kosztów. Ma to na celu zapobiegnięcie niedoszacowaniu lub przeszacowaniu wycenianych składników majątku.²³

6. zasada kontynuacji działania – założenie o kontynuacji, w dającej się przewidzieć przyszłości, działalności prowadzonej przez jednostkę gospodarczą w niezmnieszonej istotnie zakresie²⁴,

Koncepcja ta wynika stąd, iż większość podmiotów gospodarczych jest tworzona w celu prowadzenia swojej działalności w nieokreślonym, długim horyzoncie czasu. Ponadto podyktowana jest ona występowaniem:

- rozbieżnych w czasie momentów osiągnięcia korzyści z kontrolowanych aktywów jak i ich charakteru (jednorazowy lub systematyczny)
- bezterminowego, bezzwrotnego i nie podlegającym oprocentowaniu kapitału wnoszonego przez udziałowców w przypadku np. spółek kapitałowych
- licznych należności i zobowiązań zmiennych w różnych okresach (daje możliwość odraczania płatności wynikających ze zrealizowanych operacji gospodarczych)
- cyklu operacyjnego o różnej długości w zależności od charakteru prowadzonej działalności (wpływając na ujednolicenie zasad wyceny aktywów i zobowiązań).²⁵

²² Art. 7 ust. 1. Ustawa

²³ J. Turyna, *Rachunkowość finansowa*, op. cit., str. 44

²⁴ Art. 5 ust 2. Ustawa

²⁵ J. Turyna, *Rachunkowość finansowa*, op. cit., str. 41

7. zasada istotności – obowiązek wyodrębnienia w rachunkowości wszystkich operacji gospodarczych istotnych dla oceny sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki przy zachowaniu zasady istotności²⁶

Na podstawie założeń koncepcyjnych zawartych w MSR można stwierdzić, iż o istotności danej informacji decyduje fakt, czy jej pominięcie lub zniekształcenie wpływa na decyzje gospodarcze podejmowane przez użytkowników sprawozdań finansowych. Jest ona również zależna od kwoty pozycji lub od błędu w wypadku pominięcia lub zniekształcenia tej pozycji.²⁷ Jednostka może również w ramach przyjętej polityki rachunkowości stosować uproszczenia, jeżeli nie wywiera to negatywnego wpływu na realizację obowiązku określonego w Ustawie.²⁸

8. zasada indywidualnej wyceny – wymóg oddzielnego ustalania w sprawozdaniach finansowych wartości wszystkich pozycji aktywów i pasywów oraz wyniku finansowego²⁹ (wyjątkiem są: różnice kursowe, zbycie niefinansowych aktywów trwałych oraz zbycie inwestycji³⁰),

Oznacza to, iż nie można kompensować ze sobą wartości różnych co do rodzaju aktywów i pasywów, przychodów i kosztów związanych z nimi oraz zysków i strat nadzwyczajnych.

9. zasada ciągłości – stosowanie w sposób ciągły przyjętej polityki rachunkowości, dokonując w kolejnych latach obrotowych jednolitych zasad grupowania operacji gospodarczych, wyceny aktywów i pasywów, ustalania wyniku finansowego a także sporządzania sprawozdania finansowego w taki sposób, aby stan aktywów i pasywów był zgodny w bilansie otwarcia następnego roku obrotowego z bilansem zamknięcia na dzień kończący poprzedni rok obrotowy³¹; informacje wynikające ze sprawozdań finansowych za kolejne lata muszą być porównywalne.

²⁶ Art. 8 ust. 1. Ustawa

²⁷ J. Turyna, *Rachunkowość finansowa*, op. cit., str. 45

²⁸ Art. 4 ust. 4 Ustawa

²⁹ Art. 7 ust 3. Ustawa

³⁰ Art. 42 ust. 3. Ustawa

³¹ Art. 5 ust. 1. Ustawa

Podsumowując dotychczasowe rozważania można stwierdzić, że zasady rachunkowości przedstawione w Ustawie określone są jako podstawowe, nadrzędne i nienaruszalne. Jednak jak pisze Wąsowski w swojej publikacji „w rzeczywistości pozostawiają one duże pole do indywidualnej interpretacji, gdyż są wynikiem pewnego kompromisu. Tolerują one subiektywną interpretację rzeczywistości i możliwość alternatywnych rozwiązań. Mają dość ogólny charakter (...). Elastyczne (...) rozwiązania przyjęte w standardach z marginesem dla swobodnej interpretacji (...)poszerzają pole dla zabiegów kreatywnej rachunkowości i przedstawiania <<upiększającego>> obrazu rzeczywistości gospodarczej.”³² Dlatego też, poprzez istnienie znacznych obszarów swobody w wyborze metod, rośnie ryzyko nadinterpretacji przepisów i ich niewłaściwego zastosowania.

1.2. Istota sprawozdań finansowych i zasady ich sporządzania

Sprawozdawczość finansowa jest jednym z zadań rachunkowości finansowej i ściśle wiąże się z funkcją informacyjną rachunkowości.

Nieustający rozwój gospodarczy powoduje ciągły wzrost zapotrzebowania na informacje ekonomiczne dotyczące działalności przedsiębiorstw, zwłaszcza przy rosnącej konkurencji, której mogą towarzyszyć niepewność i ryzyko działalności.

Podstawowym źródłem informacji o rezultatach działalności jednostki gospodarczej są sprawozdania finansowe. Są one bowiem dokumentem zestawiającym informacje ekonomiczne w postaci danych liczbowych, które dostarczają wiedzy na temat sytuacji majątkowej i finansowej jednostki, wynikach jej działalności jak również zachodzących w nich zmianach. Sporządzane są w języku i walucie polskiej, według określonych terminów, zasad i wzorów zgodnych z Ustawą, Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości czy Krajowymi Standardami Rachunkowości i oczywiście prawem podatkowym.

³² W. Wąsowski, *Kreatywna rachunkowość, fałszowanie sprawozdań finansowych*, wyd. 2 rozszerzone, Difin SA, Warszawa 2010, str. 23

Będąc praktycznymi narzędziami pozwalającymi zarówno na usystematyzowanie informacji finansowych jak i na szybką analizę danych dotyczących jednostki gospodarczej, sprawozdania są wykorzystywane przez szerokie grono odbiorców przy formułowaniu opinii oraz podejmowaniu decyzji ekonomicznych.³³

Do głównych użytkowników informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych zaliczamy³⁴ :

- inwestorów oraz doradców, wykorzystujących sprawozdania przy decyzjach inwestycyjnych,
- wierzycieli, wykorzystujących sprawozdania przy podejmowaniu decyzji o udzielaniu pożyczki, kredytu kupieckiego czy bankowego,
- agendy rządowe i samorządy, korzystające ze sprawozdań w celu oceny zgodności działań firmy z obowiązującymi regulacjami prawnymi,
- pracowników i ich ugrupowania, korzystające ze sprawozdań przy ocenie zdolności firmy do wypełnienia zobowiązań wobec pracowników,
- konkurencję, wykorzystującą sprawozdania w celu oceny mocnych i słabych stron oraz strategii konkurencyjnej firmy,
- zarządzających, wykorzystujących sprawozdania przy decyzjach związanych z zarządzaniem firmą.

Z powodu istotnej roli jaką sprawozdanie finansowe pełni w procesie decyzyjnym odbiorców zawartych w nim informacji, ważne jest aby posiadało ono określone cechy, aby jak najwierniej oddać sytuację ekonomiczną przedsiębiorstwa.

Według założeń koncepcyjnych można wyróżnić 4 cechy jakościowe sprawozdań finansowych:

³³ E. Nowak, *Analiza sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa 2007, str. 4

³⁴ http://pl.wikipedia.org/wiki/Sprawozdanie_finansowe, dostęp: 10.01.2012

Tabela 1. Cechy jakościowe sprawozdań finansowych.

ZROZUMIAŁOŚĆ	PRZYDATNOŚĆ	WIARYGODNOŚĆ	PORÓWNYWALNOŚĆ
Przejrzystość - układ i prezentacja danych muszą być czytelne oraz jasne dla użytkowników	Terminowość - obowiązek bezwzględnego dotrzymywania wyznaczonego terminu Istotność - koncentracja na informacjach niezbędnych, których pominięcie utrudniałoby ocenę faktycznego stanu przedsiębiorstwa Aktualność	Wierne odzwierciedlenie Przewaga treści nad formą Neutralność – uwzględnienie wszystkich przydatnych i wiarygodnych informacji niezależnie od skutków wynikających dla użytkowników Kompletność Ostrożna wycena Bezbłądność	Zasada ciągłości - stan na koniec roku obrotowego jest równy stanowi na początek roku następnego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: E. Kalwasińska, D. Maciejowska, *Rachunkowość finansowa...*, op. cit., str. 30 i W. Wąsowski, *Kreatywna rachunkowość ...*, op. cit., str. 25

Spełnienie przez sprawozdanie finansowe formalnych i jakościowych wymogów nie świadczy jednak do końca o jego przydatności dla odbiorców. Jak zostało wspomniane wcześniej, składniki sprawozdania finansowego wykazuje się w kwotach pieniężnych. A zatem w celu możliwości analizy i porównania informacji ekonomicznych pochodzących z jednostki gospodarczej niezbędne jest dokonanie wyboru jednej z istniejących metod wyceny.

Odwołując się po raz kolejny do Założeń koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych można wyróżnić następujące **metody wyceny**:

Tabela 2. Metody wyceny.

Zasada kosztu historycznego	Aktywa – wartość na dzień nabycia, równa zapłaconej za nie kwocie pieniężnej lub wartość godziwa przekazanych zasobów w celu ich nabycia Zobowiązania – wartość równa kwocie wpływów otrzymanych w zamian za podjęcie zobowiązania lub wartość równa kwocie środków pieniężnych i ich ekwiwalentów
Zasada aktualnej ceny nabycia	Aktywa – wartość jaką należałoby zapłacić w razie nabycia takiego samego lub ekwiwalentnego składnika w chwili obecnej Zobowiązania – niezdyskontowana kwota, jaka byłaby w obecnej chwili wymagana do uregulowania zobowiązania
Zasada wartości możliwej do uzyskania (realizacji)	Aktywa – kwota pieniężna możliwa do uzyskania w chwili obecnej przy zbyciu składników w normalnej zaplanowanej transakcji Zobowiązania – zdyskontowana kwota, jaka byłaby w obecnej chwili wymagana do uregulowania zobowiązania
Zasada wartości bieżącej	Aktywa – zdyskontowana wartość bieżąca przyszłych wpływów środków pieniężnych netto Zobowiązania – zdyskontowana wartość bieżąca przyszłych wydatków środków pieniężnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: E. Kalwasińska, D. Maciejowska, *Rachunkowość finansowa w teorii i praktyce*, op. cit., str. 31

Warto również zwrócić uwagę na fakt, iż w polskim prawie bilansowym do wyceny aktywów i zobowiązań niefinansowych najczęściej stosowaną zasadą wyceny jest zasada kosztu historycznego z uwzględnieniem zasady ostrożności, natomiast w przypadku wyceny aktywów i zobowiązań finansowych powszechniejsza jest zasada wartości możliwej do uzyskania.

Równie istotną rzeczą, mającą wpływ na wynik finansowy i wartość posiadanego majątku, są **zasady wyceny rozchodu składników aktywów**. Mają one szczególne znaczenie zwłaszcza w przypadku wyceny jednorodnych składników aktywów obrotowych występujących w dużej ilości i charakteryzujących się różną wartością początkową. Ustawa dopuszcza cztery metody³⁵:

³⁵ Art. 34 ust. 4 Ustawa

- Metoda cen przeciętnych (AVCO) – wymaga ustalenia przeciętnej, średnio ważonej ceny jednostkowej;
- Metoda „pierwsze weszło – pierwsze wyszło” (FIFO) – rozchód składnika aktywów wycenia się kolejno po cenach (kosztach) tych składników, które jednostka nabyła (wytworzyła) najwcześniej;
- Metoda „ostatnie weszło – pierwsze wyszło” (LIFO) – rozchód składnika aktywów wycenia się kolejno po cenach (kosztach) tych składników, które jednostka nabyła (wytworzyła) najpóźniej;
- Metoda identyfikacji szczegółowej rzeczywistych cen (kosztów) tych składników aktywów, które dotyczą ściśle określonych przedsięwzięć, niezależnie od daty ich zakupu lub wytworzenia.

Celem rozważań przedstawionych w tej części pracy było zapoznanie czytelnika z podstawowymi zagadnieniami z zakresu rachunkowości i sprawozdawczości finansowej oraz ułatwienie odbioru i zrozumienia kwestii poruszanych w dalszej części.

Podsumowując dotychczas zaprezentowane treści, rachunkowość mimo sformalizowanej formy, licznych standardów, zasad i regulacji prawnych zawartych w krajowych jak i zagranicznych normach nie jest do końca sztywnym, nienaruszalnym systemem pomiaru rozwoju ekonomicznego jednostki gospodarczej. Pozostawia niekiedy twórcom sprawozdań finansowych możliwość wyboru oraz pole do indywidualnej interpretacji przepisów. W tym właśnie momencie pojawia się pokusa i niebezpieczeństwo nadużycia tego zakresu wolności, które pośrednio wynikają również z braku odpowiednich wzorców, standardów czy procedur na pewnych polach, stanowiących podstawę do podejmowania decyzji w ramach tworzenia informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych.

1.3. Cele, przyczyny oraz przesłanki wskazujące na negatywne praktyki księgowe stosowane przez menedżerów

Rynek kapitałowy, podobnie jak dwa pozostałe rynki: towarów i usług oraz siły roboczej stanowi o produktywności gospodarki. Jedną z jego podstawowych ról jest kreacja konkurencji między właścicielami kapitału dążącymi do uzyskania możliwie najwyższej stopy zwrotu, a tymi którzy go wykorzystują do finansowania swoich przedsięwzięć.³⁶

Przedsiębiorstwa działając w konkurencyjnym otoczeniu są nieustannie narażone na ryzyko swojej działalności przy równoczesnej, umiarkowanej możliwości poprawy rentowności. Warunkiem ich rozwoju jest dopływ kapitału z rynku, za który odpowiedzialni są inwestorzy, lokujący swoje pieniądze tylko w przedsiębiorstwach osiągających dobre wyniki. Oczekują oni tym samym, że będą one coraz lepsze, co przełoży się bezpośrednio na wzrost cen nabytych akcji i co za tym idzie wzrost wypłaconej dywidendy. Przy tak wymagających warunkach funkcjonowania powstaje często duża presja na przekazanie atrakcyjnej informacji uczestnikom rynku, która skłania niekiedy właścicieli przedsiębiorstwa do stwarzania pozorów i naciągania trochę rzeczywistego obrazu majątku, którym zarządzają.

Zwłaszcza w warunkach dekonunktury funkcje informacyjna i kontrolna rachunkowości schodzą na plan dalszy, ustępując miejsca tylko wybranym jej aspektom, które zinterpretowane w pomysłowy sposób, służą pozytywnemu ukazaniu wizerunku firmy. Rachunkowość staje się wtedy „strategią” działania, instrumentem zarządu w celu ukazania rosnących zysków. Warto przy tym jednak zaznaczyć, że takie manipulacje w kontekście realizacji długofalowych założeń są niekorzystne, gdyż w dużym stopniu mogą ograniczać na przykład wydatki na inwestycje.³⁷

Takie postępowanie można by tłumaczyć sztywnymi zasadami rynku, rządzącemu się swoimi prawami na którym przetrwają tylko ci, którzy potrafią je ujarzmić bądź obrócić na swoją korzyść; rywalizacją o udział w rynku, dostęp do środków finansowych, zaostrzającą się

³⁶ M. Kutera, A. Hołda, S. Surdykowska, *Oszustwa księgowe, teoria i praktyka*, Centrum Doradztwa i Informacji Difin sp. z o. o., Warszawa 2006, str.9

³⁷ W. Wąsowski, *Kreatywna rachunkowość...*, op. cit., str. 28

konkurencją, wzrostem ryzyka prowadzonej działalności ale również subiektywnymi czynnikami do których należą³⁸ :

- wyraźna korelacja wynagrodzeń szczebla menedżerskiego z osiąganymi wynikami przedsiębiorstwa, chciwość
- strach przed utratą zatrudnienia i wysokiego wynagrodzenia, reakcją otoczenia towarzysko-zawodowego,
- wygórowane ambicje zarządzających, przekonanych o konieczności kreowania pozytywnego obrazu zarządzającego podmiotu
- nieudolność w zarządzaniu w obliczu zmieniającej się sytuacji na rynku, brak wiedzy, doświadczenia maskowany manipulacjami
- presja uczestników rynku.

Podobne wnioski można również wysnuć na podstawie wyniku eksperymentu, przeprowadzonego na zlecenie American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) w 1997 roku, w którym trzydziestu pięciu niezależnych ekspertów w dziedzinie oceny ryzyka oszustwa, zostało poproszonych o oszacowanie wpływu poszczególnych czynników na możliwość zajścia takiego zdarzenia. Poniższa tabela przedstawia wyniki badania.

Tabela 3. Czynniki mogące wskazywać na wystąpienie oszustw w badanym podmiocie wraz z wagami przypisanymi przez niezależnych ekspertów.

I.	Charakterystyka kierownictwa i wpływ na środowisko kontroli	0,585
1	Niewspółmiernie wysokie wynagrodzenie kierownictwa, uzależnione od agresywnej polityki w zakresie rachunkowości	0,180
2	Nieemożność przedstawienia przez kierownictwo właściwych regulacji dotyczących kontroli wewnętrznej i brak odpowiedniego stosunku do jej obecnego stanu	0,160
3	Znane audytorowi z przeszłości przypadki naruszenia prawa przez kierownictwo	0,080
4	Nieuzasadniona ingerencja lub zmiany w zasadach rachunkowości wprowadzane przez kierownictwo	0,068
5	Napięte stosunki między kierownictwem jednostki a audytorem	0,050
6	Częsta rotacja personelu na szczeblu menedżerskim	0,042
II.	Kondycja przemysłu/gałęzi, branży	0,145
1	Wysoka konkurencja w sektorze, nasycenie rynku i zmniejszająca się marża	0,046

³⁸ Ibidem, str. 28 - 33

2	Szybkie zmiany w branży, konieczność dostosowania produktu do ciągłego rozwoju technologicznego, możliwe starzenie się produktu	0,038
3	Działalność jednostki w zanikającej gałęzi przemysłu	0,034
4	Wpływ nowych wymagań systemu rachunkowości na stabilność finansową i zyskowność	0,027
III.	Stabilność finansowa i operacyjna	0,270
1	Agresywny, silnie motywujący kierownictwo program finansowy	0,029
2	Możliwość wystąpienia negatywnych konsekwencji na skutek uzyskania złych wyników finansowych	0,028
3	Wystąpienie złej lub pogarszającej się kondycji finansowej badanej jednostki w sytuacji w której kierownictwo poręczyło za zobowiązania firmy	0,024
4	Wykazywanie zysków przy jednoczesnych ujemnych przepływach finansowych z działalności operacyjnej	0,024
5	Znaczące transakcje z podmiotami zależnymi	0,023
6	Działalność lub konto bankowe w „rajach podatkowych”	0,020
7	Znaczne, nie występujące wcześniej transakcje szczególnie w pobliżu końca roku obrotowego	0,019
8	Szacunkowa ocena istotnych pozycji sprawozdania finansowego	0,018
9	Symptomy zbliżającego się bankructwa	0,016
10	Presja na pozyskanie kapitału	0,016
11	Niespotykana w danej gałęzi przemysłu zyskowność lub szybkość rozwoju badanej jednostki	0,014
12	Komplikacje w ustanowieniu właściwej kontroli wewnętrznej	0,012
13	Zawiły schemat organizacyjny badanej jednostki	0,011
14	Nadmiernie wysokie uzależnienie od zobowiązań	0,010
15	Wysokie uzależnienie badanej jednostki od stopy procentowej	0,006
	Razem	1,000

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: A. Hołda, *Zasada kontynuacji działalności w kontekście problematyki błędów i oszustw*, [w:] *Rachunkowość kreatywna a oszustwa księgowe*, pod red. S. Surdykowskiej, Wyższa Szkoła Biznesu Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa górnicza 2005, str. 126

Na podstawie zaprezentowanych danych należy stwierdzić, iż eksperci biorący udział w badaniu jako najistotniejsze przy szacowaniu ryzyka oszustwa wskazywali czynniki charakteryzujące kierownictwo, przypisując im wartość bliską 60% . Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że również w tej publikacji zasygnalizowano problem nieproporcjonalnie wysokiego wynagrodzenia szczebla kierowniczego, związanego z prowadzeniem przez niego agresywnej polityki w zakresie rachunkowości oraz uwzględniono jego nastawienie do kontroli wewnętrznej. Pozostałe czynniki odnoszące się do kondycji przemysłu (14,5%) czy

stabilności finansowej i operacyjnej (27%) na tle wspomnianego wydają się mieć znacznie mniejszy wpływ na wystąpienie nieprawidłowości i nadużyć.

Przy ówczesnym postępie nauki powstały modele psychologiczne osób i mechanizmy, które pozwalają lepiej zrozumieć sposób myślenia zarządzających oraz rzeczy którymi się kierują przy podejmowaniu decyzji balansując przy tym nie jednokrotnie na granicy prawa. Zdaniem A.L. Elliota i R. J. Schrotha może ten proces wyglądać następująco³⁹:

1. „ Nie przejmuj się rzetelnością liczb. (...) Gdy zajdzie taka potrzeba, zastosuj kilka z najbardziej zaskakujących zasad rachunkowości, aby te liczby wyglądały lepiej. Dyrektorzy finansowi mają zawsze w zanadrzu co najmniej dziesięć różnych sposobów zaprezentowania tych liczb i twój zespół odpowiadający za relacje z inwestorami może pomóc rynkowi dać wiarę tym sfabrykowanym informacjom.
2. Doceniaj siłę grup nacisku. Pozostawiaj w kontakcie z lobbystami, (...)weź pod uwagę dodatkowe korzyści wynikające z dostępu do polityków działających na różnych frontach.(...)
3. Doceniaj kongresmenów. (...)
4. Zwróć uwagę audytorów na to, że macie wspólne interesy.(...)
5. Doceń teatralność transakcji biznesowych.(...)
6. Zaangażuj swoją firmę public relations w celu przeprowadzenia dyskusji o ewentualnej fuzji lub przejęcia w taki sposób, jakby był to biznes stulecia (...)
7. Zleć zespołowi odpowiedzialnemu za sprawy podatkowe zastanowienie się nad tym, jak uniknąć zapłacenia wszystkich podatków (...)
8. Wykorzystuj jednostki specjalnego przeznaczenia do ukrycia długu, dokumentacji i kreowania sztucznego ,nieistniejącego przychodu.
9. Utwórz skomplikowane struktury organizacyjne i oddziały zamiejscowe, aby zwiększyć stopień niejasności w prowadzonym przez ciebie biznesie.(...)”

To tylko niektóre z proponowanych myśli dające i tak wystarczający obraz tego w jaki sposób postrzegają swoją rolę niektórzy zarządzający. Dlatego też niezbędną umiejętnością jest rozpoznawanie takich negatywnych praktyk czy to z poziomu biegłego rewidenta czy też

³⁹ M. Kutera , A. Hołda, S. Surdykowska, *Oszustwa księgowe, teoria i praktyka*, Centrum Doradztwa i Informacji Difin sp. z o. o., Warszawa 2006, str. 43

zwykłego inwestora. Lista prostych sygnałów zaprezentowana poniżej, przedstawiana przez wspomnianych wyżej autorów, jest zbiorem takich właśnie ostrzeżeń przed nieuczciwą działalnością ze strony menedżerów⁴⁰ :

- Nagłe zmiany na stanowisku prezesa i czołowych członków zarządu, bez ujawnienia przekonywującej przyczyny.
- Wewnętrzny handel znaczącymi pakietami akcji przez kierownictwo.
- Korekty wyników finansowych.
- Wszczęcie śledztwa przez organy nadzorujące funkcjonowanie rynku kapitałowego.
- Spadek wartości akcjonariuszy.
- Tworzenie spółek specjalnego przeznaczenia o złożonej strukturze .
- Wysokie systemy wynagrodzeń i programy opcji menedżerskich.
- Nieujęte dochody.
- Nagłe obniżenie ratingów.

Do naginania podstawowych zasad rachunkowości dochodzi jednak najczęściej w sytuacjach poprzedzających ujawnienie kryzysu w firmie czy to w postaci utraty płynności, rentowności czy wypłacalności. A może być on wywołany takim okolicznościami jak⁴¹:

- **Brak finansowania** z powodu słabej reputacji na rynku, niskiej oceny zdolności kredytowej oraz braku zabezpieczeń wymaganych przed bank przy wniosku o udzielenie kredytu.

Rozwiązanie: finansowanie kredytem kupieckim, zmniejszenie środków w obrocie.

- **Niewłaściwe oszacowanie popytu i w związku z tym podjęte nadmierne inwestycje** z powodu możliwych trudności ze spłatą zobowiązań zaciągniętych na sfinansowanie inwestycji.

Rozwiązanie: restrukturyzacja w postaci sprzedaży najbardziej płynnych aktywów (zapasy materiałów, skarbowe papiery wartościowe).

- **Niska rentowność** z powodu spadku koniunktury, cenowej gry o udział w rynku

Rozwiązanie: finansowe wsparcie z zewnątrz.

⁴⁰ M. Kutera , A. Hołda, S. Surdykowska, *Oszustwa księgowe...*, op. cit., str. 41

⁴¹ W. Wąsowski, *Kreatywna rachunkowość...*, op. cit., str. 30

- **Łączenie się podmiotów, fuzje** z powodu zakupu przejętego podmiotu za nieuzasadnioną wartość, drastyczny wzrost kosztów, brak możliwości przełożenia ich części na cenę produktu.
Rozwiązanie: cięcie kosztów, głównie pracy.
- **Próba ekspansji rynkowej bez dostatecznego kapitału** z powodu rosnącego zapotrzebowania na aktywa obrotowe (głównie zapasy i należności) które wymagają finansowania.
Rozwiązanie: czasowe nadużywanie lub wymuszanie kredytów kupieckich, kredyt bankowy.
- **Nieefektywna restrukturyzacja** z powodu potrzeby cięcia kosztów powoduje np. likwidację stanowisk lub części działalności operacyjnej w efekcie pojawienie się dezorganizacji i brak osiągnięcia zamierzonego celu.
Rozwiązanie: przemyślany plan restrukturyzacji.
- **Źle opracowana strategia działania lub jej brak** z powodu chęci zwiększenia przychodów lub redukcji kosztów powodem braku wiodącego celu przedsiębiorstwa, zmniejszenia efektywności jego działania, dezorganizacji pracy.
Rozwiązanie: sporządzenie planu działania opartego na realnych możliwościach przedsiębiorstwa.
- **Gwałtowne, niezaplanowane wzrosty produkcji** z powodu sukcesu wprowadzenia np. nowego produktu na rynek w dłuższym okresie czasu mogą prowadzić do braku rentowności.
Rozwiązanie: elastyczny plan produkcji, sterowanie popytem za pomocą ceny.

Powszechnie oczekuje się że menedżerowie jak i twórcy sprawozdań finansowych będą swoimi działaniami prezentować jasny i rzetelny obraz sytuacji przedsiębiorstwa, co umożliwi użytkownikom tych informacji właściwie ocenić ryzyko inwestycyjne, podjęcie racjonalnych decyzji dotyczących alokacji kapitału oraz pozostałych rodzajów aktywności.

Opisane w powyższym podrozdziale zabiegi i przesłanki ukazują bezpośrednie zagrożenie nie tylko dla użytkowników sprawozdań finansowych w postaci podjęcia błędnych decyzji na ich podstawie, ale także dla fundamentalnych wartości społecznych. Dlatego tak istotną rzeczą jest umiejętność rozpoznania i skutecznego przeciwdziałania takim procesom.

Rozdział 2

2.1. Rachunkowość kreatywna a agresywna

W ciągu ostatniej dekady zaostrenie konkurencji w gospodarce światowej oraz skutki kłopotów finansowych na rynku amerykańskim dały się odczuć zapewne nawet najmniejszym podmiotom gospodarczym. Pęknięcie tzw. „bąbla spekulacyjnego” nie jedną jednostkę zaprowadziło na skraj bankructwa pokazując tym samym słabe strony przyjętej polityki oraz nierzadko ujawniając stosowanie manipulacji wynikami finansowymi. Powszechne zainteresowanie mediów oraz opinii publicznej dotyczącym je problemem spowodowało, że określenia takie jak „kreatywna rachunkowość” czy „agresywna księgowość” weszły do codziennego użycia będąc niekiedy zupełnie błędnie definiowanymi.

Warto przy tym zaznaczyć, że wspomniane zjawiska nie są dla nauki pojęciami nowymi. W dziele z 1586 roku, autorstwa benedyktyńskiego zakonnika Angelo Pietra jeden z rozdziałów poświęcony został właśnie kreatywnej rachunkowości. Autor już w tamtych czasach określa ją jako prezentację danych w sprawozdaniu w sposób najbardziej korzystny dla jednostki za pomocą sztucznej kreacji zdarzeń gospodarczych. Przyczynę takich zabiegów ściśle wiąże ze stopniem fiskalizmu systemu podatkowego, a co za tym idzie z obawami przed zbyt wysokimi podatkami oraz świadczeniami socjalnymi.⁴²

Innym przykładem wcześniejszych obserwacji mogą być prace J. Briloffa: „Unaccountable Accounting” z roku 1972, „More Debits than Credits” z roku 1976 czy „The Truth about Corporate Accounting” z roku 1981, w których to do zdefiniowania zjawiska kreatywnej rachunkowości używano określenia „triki finansowe” (ang. financial shenanigans). Później opisane przez H. M. Schilit’a jako działania lub ich zaniechanie mające na celu ukrycie lub zniekształcenie rzeczywistej kondycji finansowej firmy. Wskazuje on również na ich różną rangę, podając za przykład drobne oszustwa (np. brak jasnego oddzielenia zysków i strat

⁴²http://archiwum.rp.pl/artukul/739661_Lektury_przedsiębiorcy:_Manipulacje_stare_jak_ksiegowosc.html,
dostęp: 20.04.2012

działalności operacyjnej od pozaoperacyjnej), nieprzestrzeganie zasad rachunkowości (np. pozostawianie w bilansie bezwartościowych aktywów) czy zwykłe oszustwa (np. uznawanie fikcyjnych przychodów). Jednocześnie zauważa zagrożenia jakie niosą za sobą dla odbiorców sprawozdań finansowych, którzy powinni być szczególnie wyczuleni na sygnały świadczące o nich.⁴³

Brytyjski dziennikarz zajmujący się problematyką finansów, J. Griffiths w 1986 roku poszedł nawet o krok dalej stwierdzając, że wszelkiego rodzaju manipulacje księgowe zmierzające do stworzenia lepszego niż w rzeczywistości wyniku finansowego jednostki są największą formą oszustwa od czasów Konia Trojańskiego.⁴⁴

W literaturze lat 90. XX wieku zaczęto utożsamiać negatywne praktyki księgowe z rachunkowością kreatywną, zwłaszcza w wielkiej Brytanii skąd pochodzi sam termin. Definiowano ją, cytując R. Parker'a jako „wykorzystywanie sprawozdań finansowych raczej do wprowadzania w błąd aniżeli informowania”. Ten sposób podejścia do zjawisk określanych powyższym mianem nie był osamotniony w brytyjskiej literaturze, gdyż również inni wybitni autorzy tacy jak B. Elliot i J. Elliot wyznawali pogląd, zgodnie z którym „pojęcie << kreatywna rachunkowość >> sugeruje, że zarząd przedsiębiorstwa przygotował informacje zawarte w sprawozdaniach finansowych w sposób satysfakcjonujący raczej jego samego aniżeli akcjonariuszy. Istnieje presja, aby pokazać on rosnące trendy zysku oraz przekonujący bilans. Konsekwencją tego może być takie << wygładzenie>> wyniku finansowego, aby można było otrzymać pożądaną przez siebie kwotę zysku, przy jednoczesnym wyłączeniu niektórych zobowiązań z bilansu”.⁴⁵

Powyższe definicje świadczą o tym, że termin „kreatywna rachunkowość” jest traktowany przez cytowanych autorów jako synonim nieprawidłowości powstałych w procesie sporządzania sprawozdań finansowych.

Bezpośredni wpływ na obecne ożywienie dyskusji na temat dysfunkcji pojawiających się w systemie rachunkowości miało ukazanie wielkości powyższego zjawiska oraz idących za nim

⁴³ P. Gut, *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2006, str. 2

⁴⁴ S. Surdykowska, *Rachunkowość kreatywna a oszustwa księgowe*, [w:] *Rachunkowość kreatywna a oszustwa księgowe*, pod red. S. Surdykowskiej, Wyższa Szkoła Biznesu Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa górnicza 2005, str. 27

⁴⁵ Ibidem, str. 27

negatywnych skutków społeczno – gospodarczych na przełomie XX i XXI wieku. Do tej pory bowiem, zastosowanie kreatywnej księgowości czy też trików finansowych nie było nigdy związane z tak spektakularnymi upadkami spółek giełdowych czy z towarzyszącymi im skandalami księgowymi.

Najgłośniejsze z nich, miały miejsce w Stanach Zjednoczonych i polegały na zawyżaniu zysków osiąganym przez firmy lub na ukrywaniu strat. Bez wątpienia najbardziej złożone narzędzia zostały wykorzystane w amerykańskim gigancie energetycznym - Enronie, w którym straty koncernu były sukcesywnie ukrywane w bilansach firm zależnych. Za pomocą takich zabiegów firma matka cały czas odnotowywała zyski (mimo rzeczywistych strat), ponieważ formalnie pożyczki były zaciągane przez jej firmy partnerskie, których zgodnie z prawem nie musiała konsolidować w swoich sprawozdaniach finansowych. Nie bez znaczenia pozostaje również fakt, iż ówcześni menedżerowie Enronu byli nagradzani ogromnymi premiami za uzyskane wyniki. Koncern stracił również kilkanaście miliardów dolarów na nietrafionych inwestycjach w innych branżach, co zostało ukryte przez audytorów i doradców księgowych z firmy Arthur Andersen, która ostatecznie również zbankrutowała.

Krótko po Enronie doszło do bankructwa innego dużego potentata tym razem telekomunikacyjnego - WorldComu. Ocenia się, iż prawie połowa światowego ruchu w Internecie odbywała się za pośrednictwem jego sieci. Firma ta w latach 2000-2001 stosowała zaliczenie do wydatków inwestycyjnych takich kosztów operacyjnych jak wynajem łącz od innych operatorów telekomunikacyjnych, czy też jako zysk księgowano część rezerw na złe długi i obowiązkowe opłaty. W sumie nieprawidłowości księgowe przyniosły firmie 7.2 mld USD zawyżonych zysków.

Z kolei Xerox skutecznie zawyżał wyniki, zaliczając do bieżącej sprzedaży przyszłe przychody (z wynajmu czy leasingu kopiarek). W tym samym celu w przypadku farmaceutycznej firmy Merck miało miejsce zaksięgowanie jako swoich przychodów ok. 12,4 mld USD, które tak naprawdę nigdy do niej nie trafiły, gdyż były to środki z refundacji leków kupowanych przez pacjentów w aptekach.

Na skutek tych wydarzeń, które wyszły na jaw niemal jeden po drugim, latem 2002 roku komisja amerykańskiej Izby Reprezentantów zażądała wyjaśnień od 13 firm, którym zarzucano m. in. stosowanie „kreatywnej księgowości”. Poza opisanymi przypadkami na

liście znalazły się również MicroStrategy, Global Crossing, Rite Aid, Sunbeam, Waste Management, Tyco, Qwest, Peregrine Systems, Kmart i Adelphia Communications. Prawie wszystkie zajmują znaczące miejsca na rynkach telekomunikacji i nowych technologii.⁴⁶

Również w przypadku zachodnioeuropejskich firm trudno powiedzieć, że stronią one od podobnych rozwiązań. W lutym 2003 roku ujawniono, że jeden z renomowanych holenderskich koncernów Royal Ahold, będący właścicielem drugiej co do wielkości sieci hipermarketów w Europie, manipulował swoimi wynikami finansowymi, sztucznie zawyżając przychody swojej spółki zależnej Foodservice o prawie 1 mld USD.

Jeszcze większym skandalem okazało się ujawnienie w grudniu 2003 roku informacji o fałszowaniu sprawozdań finansowych przez cieszący się dobrą reputacją największy włoski koncern spożywczy Parmalat. W latach 2000-2002 odnotowujący regularnie roczne obroty powyżej 7 mld EUR dzięki wykazywaniu w sprawozdaniach finansowych nieistniejących aktywów o wartości 7 - 10 mld EUR.⁴⁷

A oto jak komentuje sytuację A. J. Koźmiński: „Na pograniczu prawa i bezprawia, w szarej strefie kreatywnej księgowości, wybiegów, kruczków i luk prawnych dzieją się sprawy gorszące. Powodują one wzrost ryzyka ponoszonego przez niektórych inwestorów i uczestników procesów gospodarczych, innym przynosząc olbrzymie, niczym nieuzasadnione korzyści. Prowadzą też do powstania pasożytniczych układów, w których jedni żerują na drugich. W ten sposób podważa się zaufanie do spółek publicznych i rynku kapitałowego - instytucji o zasadniczym znaczeniu dla gospodarki. Państwo ma ograniczone możliwości przeciwdziałania tym zjawiskom, a jego działania kontrolne i regulacyjne zawsze niosą ze sobą ryzyko wylania dziecka z kąpielą, czyli ograniczenia wolności gospodarczej i przeregulowania rynku. Dlatego istotnego znaczenia nabierają dobrowolne i egzekwowane przez środowisko normy dobrych obyczajów.”⁴⁸

Jak również, w związku z globalnym charakterem skutków jakie niesie za sobą „rachunkowość kreatywna”, według teoretyków ekonomii za konieczne uważa się analizę

⁴⁶ http://archiwum.rp.pl/artukul/411437_Kreatywna_księgowosc_nie_zawsze_oznacza_oszustwo.html, dostęp: 20.04.2012

⁴⁷ P. Gut, *Kreatywna księgowość...*, op. cit., str. 5

⁴⁸ http://archiwum.rp.pl/artukul/621619_Straznicy_dobrych_manier_w_spolkach.html, dostęp: 25.04.2012

istoty zjawiska w aspekcie aktualnych realiów gospodarczych, jak również rozważenie ponownego jego zdefiniowania z uwzględnieniem obecnych poglądów przedstawicieli nauki.

Jednakże, nie jest to proste zadanie. Zgodnie z definicją zawartą w Słowniku języka polskiego słowo „kreatywny” oznacza „mający zdolność tworzenia czegoś nowego, oryginalnego; twórczy”⁴⁹, tymczasem zagłębiając się w literaturze podmiotu trudno znaleźć jednomyślność przy definiowaniu tego pojęcia. Część autorów bowiem, traktuje kreatywną rachunkowość jako zjawisko tożsame z fałszowaniem sprawozdań finansowych, a więc postrzega ją wyłącznie w negatywnym kontekście jako „jedną z patologii gospodarki rynkowej, nadużycie finansowe, obok prania brudnych pieniędzy, defraudacji czy manipulowania kursem akcji” lub „nadużycie zaufania i przestępstwo jednocześnie”.⁵⁰ Idąc dalej w tym kierunku W. Wąsowski zwraca uwagę na celowość i świadomość dokonywania manipulacji mających służyć zniekształcaniu obrazu rzeczywistości gospodarczej jednostki, wprowadzając w błąd lub zatajając informacje przez odbiorcę. Dokonując tym samym nieuczciwego i niezgodnego z prawem postępku.

Są również i tacy, którzy zaprezentowane stanowisko uznają za całkowicie błędne, określając rachunkowość kreatywną jedynie jako przeciwieństwo rachunkowości skodyfikowanej, gdzie normy nie pozwalałyby na odchylenie od ściśle określonego sposobu liczenia. Odwołują się przy tym do samych korzeni rachunkowości, jako etapu poprzedzającego księgowość, której zadaniem jest podjęcie decyzji o istotności informacji ekonomicznej oraz o sposobie jej pomiaru/wyceny. Właśnie ten drugi obszar decyzyjności, z powodu braku możliwości jednoznacznego zdefiniowania tego co, i w jaki sposób mierzyć w rachunkowości nadaje jej miano „kreatywnej”. Ponieważ, jak zauważa S. Surdykowska „proces ten nawet w odniesieniu do jednego elementu będącego przedmiotem pomiaru może zależeć od wielu decyzji indywidualnych i zespołowych”, zwracając również uwagę na brak bezdyskusyjnych kryteriów pomiaru.⁵¹ Zwłaszcza obecnie, gdy poszukuje się możliwości przekształcenia międzynarodowych standardów rachunkowości, w globalnie akceptowane normy pomiaru ekonomicznego jednostki gospodarczej, zasygnalizowana sytuacja budzi najwięcej kontrowersji zarówno wśród teoretyków jak i praktyków rachunkowości.

⁴⁹ <http://www.sjp.pl/kreatywny>, dostęp: 25.04.2012

⁵⁰ W. Wąsowski, *Kreatywna rachunkowość...*, op. cit., str. 11

⁵¹ S. Surdykowska, *Rachunkowość kreatywna a oszustwa księgowe*, [w:] *Rachunkowość kreatywna...*, op. cit., str. 43

Podobnego zdania jest również M. Kutera wskazując kreatywne liczenie jako stałą cechę systemu rachunkowości z powodu istoty pomiaru informacji ekonomicznej w dużej mierze opartego na subiektywnej decyzji podejmowanej przez twórcę sprawozdania finansowego. Istotną kwestią jest również duża swoboda wyboru rozwiązań dogodniejszych dla jednostki wynikająca z możliwości stosowania technik pomiaru zgodnych z interesem producenta informacji finansowej. Jednakże z rachunkowością kreatywną mamy do czynienia jedynie wówczas gdy przedstawiony zakres swobody ma na celu przedstawienie rzetelnego obrazu sytuacji majątkowo - finansowej jednostki gospodarczej.⁵²

Również A. Hołda rachunkowość kreatywną rozumie jako pewien rodzaj polityki rachunkowości, w której wybór metod wyceny oraz prezentacje kategorii ekonomicznych są przede wszystkim zgodne z prawem ale również etyczne i podlegają ujawnieniu, służąc jednocześnie osiągnięciu celu twórcy informacji ekonomicznej. Wykorzystanie zakresu wolności posiadanej przez twórców jest natomiast wynikiem istniejących alternatyw lub braków odpowiednich standardów.⁵³

Uwzględniając wyżej wymienione kwestie, można stwierdzić, że zjawiska zaliczane do rachunkowości kreatywnej to innowacyjny sposób liczenia wielkości prezentowanych w sprawozdaniach finansowych z zachowaniem obowiązujących zasad pomiaru lub wykraczając poza nie z powodu braku odpowiednich regulacji. W związku z taką definicją rachunkowość kreatywna może dotyczyć czterech grup zjawisk:

- kreatywność, jako zgodny z prawem, naturalny element twórczego wykorzystania wiedzy i wyobraźni twórcy sprawozdania finansowego przy podejmowaniu decyzji dotyczącej sposobu liczenia, który najlepiej odpowiada wymogom stawianym przez obecny system prawny
- stosowanie technik pozwalających na dokonanie pomiaru informacji ekonomicznej zgodnie z interesem producenta informacji, w celu uniknięcia określonych skutków regulacji prawnych

⁵² M. Kutera, *Oszustwa księgowe w polskiej praktyce gospodarczej*, [w:] *Rachunkowość kreatywna...*, op. cit., str. 83

⁵³ A. Hołda, *Zasada kontynuacji działalności w kontekście problematyki błędów i oszustw*, [w:] *Rachunkowość kreatywna...*, op. cit., str. 119

- włączenie do sprawozdań finansowych pozycji, które nie były dotychczas przedmiotem regulacji, powodując istotne zmiany w praktykach pomiaru w porównaniu do tych stosowanych wcześniej
- brak określonych pozycji w sprawozdaniach finansowych oraz stosowanie tym podobnych działań wiążących się bezpośrednio z oszustwami.

Pierwsza z nich nie zawiera niczego co mogłoby nie mieścić się w uregulowanej, normatywnej rachunkowości, jak wspomniano bowiem wcześniej jedną z jej naturalnych cech jest podatność na indywidualne, subiektywne osądy.

Jedynie druga i trzecia grupa opisanych zjawisk dotyczy liczenia kreatywnego we wspomnianym nurcie mimo, iż w potocznym języku przyjęło się zaliczać do rachunkowości kreatywnej wszystkie opisane zjawiska.

Kluczowym kryterium do rozróżnienia zespołu zjawisk określanych wspólnym mianem „rachunkowości kreatywnej” jest aspekt zgodności z prawem stosowanych metod, czyli przede wszystkim dążenie do tworzenia rzetelnego obrazu sytuacji ekonomicznej jednostki gospodarczej. A więc stosowanie jedynie takich innowacyjnych rozwiązań, które są zgodne z „duchem prawa”.

Na podstawie przedstawionego kryterium nie pozostawia wątpliwości fakt, iż zjawiska wymienione w ostatniej grupie dotyczą działań bezpośrednio związanych z oszustwami, których nazywanie rachunkowością kreatywną byłoby błędem.⁵⁴

Pewnym drogowskazem przy ocenie doboru instrumentów polityki rachunkowości może być uchwała Komisji Papierów Wartościowych i Giełd nr 586 z dnia 13 sierpnia 2002 r., w której zaleca się spółkom publicznym, aby przy okazji publikacji swoich raportów okresowych zajmowały również stanowisko na temat rzetelności i prawidłowości ich sporządzenia. Za powód takiego rozporządzenia podaje się m. in. zaniepokojenie możliwością stosowania przez polskie jednostki gospodarcze zabiegów księgowych mających na celu sztuczne poprawienie wizerunku sytuacji finansowej spółki po przez sporządzanie sprawozdań niezgodnych z przepisami, opartych na nierzetelnych danych finansowych. Co w świetle

⁵⁴ S. Surdykowska, *Rachunkowość kreatywna a oszustwa księgowe*, [w:] *Rachunkowość kreatywna...*, op. cit., str. 45

wyżej wymienionej uchwały może być pomocne przy konstruowaniu definicji kreatywnej rachunkowości.⁵⁵

Dlatego też z uwagi na przytoczoną uchwałę najbardziej właściwy i zbliżony swą wartością merytoryczną wydaje się podział zaproponowany przez E. Mączyńską⁵⁶ wyróżniający i rozróżniający pojęcia: rachunkowość (księgowość) kreatywna i agresywna. Tym samym autorka pragnie zaznaczyć, że są to dwa zupełnie odmienne zjawiska, których nie należy ze sobą utożsamiać, gdyż o ile rachunkowość kreatywna powinna być postrzegana jako zjawisko pozytywne, to jej agresywny odpowiednik jest zwykłym fałszerstwem czy defraudacją. Bowiem:

- **kreatywna rachunkowość** polega na prowadzeniu księgowości i kalkulacji kosztów oraz sporządzaniu sprawozdań finansowych przy zastosowaniu obowiązujących norm prawnych i właściwie interpretowanych zasad rachunkowości w sposób, który nie jest bezpośrednio w nich wskazany, a który jest wynikiem twórczego, pomysłowego i niestandardowego zastosowania tych norm i zasad.
- **agresywna rachunkowość** polega na świadomym, celowym i zamierzonym prowadzeniu księgowości i kalkulacji kosztów oraz sporządzaniu sprawozdań finansowych w sposób sprzeczny z przepisami lub przy tendencyjnie i niewłaściwie interpretowanych przepisach oraz zasadach rachunkowości, mających na celu przedstawienie innej niż rzeczywista sytuacji ekonomicznej jednostki, co może negatywnie wpłynąć na decyzje podejmowane przez odbiorców informacji księgowych.

Nieco inne światło rzucają stwierdzenia zawarte w Międzynarodowych Standardach Rewizji Finansowej, w których mimo braku występowania definicji „kreatywna” i „agresywna księgowość” pojawiają się pojęcia takie jak „błąd księgowy” oraz „oszustwo księgowe”.

Według MSRF przez termin „błąd” należy rozumieć niezamierzone nieprawidłowości występujące w sprawozdaniu finansowym, nieujęcie pewnych informacji gospodarczych czy nieujawnienie danych księgowych.

⁵⁵ Uchwała Nr 586 Komisji Papierów Wartościowych i Giełd z dnia 13 sierpnia 2002 r. w sprawie prezentacji przez spółki publiczne wyników finansowych w raportach okresowych przekazywanych do publicznej wiadomości.

⁵⁶ P. Gut, *Kreatywna księgowość...*, op. cit., str. 10

Natomiast „oszustwo” cechuje celowe działanie z wykorzystaniem kłamstwa mające na celu uzyskanie nielegalnej lub niesprawiedliwej korzyści podjęte przez jednego lub kilku członków kierownictwa, pracowników lub osoby trzecie (np. fałszowanie dokumentów księgowych, zawłaszczanie majątku, rejestracja pozornych transakcji, niewłaściwe stosowanie zasad rachunkowości). Z powyższej analizy treści międzynarodowych wynika zatem, iż jedynym elementem różnicującym oba pojęcia jest rodzaj intencji, która doprowadziła do powstania nieprawidłowości w sprawozdaniu finansowym.⁵⁷

W przypadku zarówno kreatywnej jak i agresywnej rachunkowości istotą są zawsze działania celowe i zamierzone, a zatem na podstawie przytoczonych definicji należy zwrócić uwagę, iż pojęcie agresywnej księgowości zalicza się do oszustw księgowych w rozumieniu MSRF. Natomiast pojęcia „błąd księgowy” w ogóle nie należy łączyć ze zjawiskami zdefiniowanymi przez E. Mączyńską ze względu na niezamierzony charakter działania.

Starając się znaleźć złoty środek i odpowiedź na pytanie: jak skutecznie ograniczyć celowe zniekształcanie informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych, warto być świadomym, iż „liczenie kreatywne jest stałą cechą rachunkowości. Oznacza to, że <<czyste>> rachunkowości normatywnej, czyli składającej się tylko z takiego zestawu zasad, który uniemożliwiałby stosowanie sposobów liczenia niegodnie z intencją organu regulującego ten proces, po prostu nie ma. Trzeba także dodać, że gdyby nie było regulowanej, normatywnej sprawozdawczości finansowej, nie istniałby problem rachunkowości kreatywnej.”⁵⁸ Jednak wówczas, nietrudno domyślić się chaosu jaki powstałby w systemie rachunkowości oraz na czyją korzyść i niekorzyść takie zmiany by wpłynęły.

Jak wspomniano w poprzednim rozdziale liczne standardy i regulacje prawne należy traktować jedynie jako wskazówki wyznaczające obszar oraz kierunek podejmowania decyzji dotyczących konkretnych rozwiązań ewidencyjno - księgowych. Do właściwej ich interpretacji i wykorzystania potrzebna jest wiedza nie tylko z zakresu rachunkowości ale również znajomość różnych gałęzi prawa, systemów informatycznych oraz posiadanie

⁵⁷ Międzynarodowe standardy Rewizji Finansowej 2001 - wydanie polskie, standard Nr 240: Odpowiedzialność biegłego rewidenta za uwzględnienie podczas badania sprawozdania finansowego możliwości wystąpienia oszustw i błędów, *International Federation of Accountants 2002*.

⁵⁸ S. Surdykowska, *Rachunkowość kreatywna a oszustwa księgowe*, [w:] *Rachunkowość kreatywna...*, op. cit., str. 44

interdyscyplinarnej wiedzy o jednostce gospodarczej, za której prowadzenie rachunkowości jest się odpowiedzialnym. Wyznacznikiem do podejmowania prawidłowych decyzji jest zindywidualizowany zbiór zasad, opracowany na potrzeby danej jednostki gospodarczej, na podstawie powszechnie obowiązujących standardów i norm, który nosi miano polityki rachunkowości. Ta, musi być jednak na tyle elastyczna, aby umożliwiać ujęcie w księgach rachunkowych wszystkich zdarzeń gospodarczych istotnych dla sytuacji finansowej i majątkowej jednostki, biorąc jednocześnie pod uwagę ich praktycznie nieograniczoną ilość i różnorodny charakter.

Stąd też za niezbędne uważa się istnienie odpowiedniej swobody oraz konieczność niestandardowego i kreatywnego interpretowania przepisów. Swoboda ta ma jednak swoje granice, choć z drugiej strony daje również możliwość popełnienia pewnych nadużyć. Cytując P. Gutę „granicą elastyczności polityki rachunkowości powinien być określony umownie - punkt, w którym kończy się true and fair view, a zaczyna agresywna księgowość i fałszowanie sprawozdań finansowych”⁵⁹, ale również w tym przypadku, znalezienie takiego punktu pozostawia się etyce zawodowej oraz rzetelności, moralności księgowych i biegłych rewidentów.

2.2. *Agresywna księgowość*

Powszechnie obowiązujące przepisy prawa, oparte na historycznym dorobku międzynarodowych standardów, nakładają na jednostki gospodarcze obowiązek prowadzenia rachunkowości jak również sprawowania kontroli nad jej produktami w celu zapewnienia rzetelnego i prawdziwego obrazu sytuacji finansowej i majątkowej przedsiębiorstwa. Jednak jak przedstawiono wcześniej, nierzadko okazują się one niewystarczające, bowiem niejednokrotnie same jednostki celowo wprowadzają w błąd użytkowników informacji w celu uzyskania korzyści majątkowych. A dzieje się tak, mimo funkcjonowania licznych systemów nadzoru oraz zagrożenia odpowiedzialnością karną.

⁵⁹ P. Gut, *Kreatywna księgowość...*, op. cit., str. 38

Możliwości oraz sposobów jest wiele, dlatego za konieczne uznano prezentację niektórych z nich w tym podrozdziale.

2.2.1. Agresywna księgowość a zasady rachunkowości

Stosowanie agresywnej księgowości zawsze związane jest z celową nadinterpretacją lub nadużyciem zasad rachunkowości, czego efektem są nieprawidłowo prowadzone księgi oraz powstające na ich podstawie nierzetelne sprawozdania finansowe. Niżej zaprezentowano sposoby naruszenia wybranych zasad rachunkowości.

Zasada wyższości treści ekonomicznej nad formą

Zakłada, że zdarzenie gospodarcze ujmuje się w księgach rachunkowych zgodnie z ich treścią ekonomiczną, nawet wtedy gdy rzeczywistość ekonomiczna różni się od stanu prawnego (nadrzędność kierowania się duchem prawa nad literą prawa). Powodem rozbieżności w opiniach i odczuciach zainteresowanych użytkowników co do tej zasady jest istota treści ekonomicznej, która bazując na wartości podlega indywidualnej, subiektywnej wycenie.

Przykładem może być sprzedaż z opcją odkupu na żądanie kupującego, którą zgodnie z treścią ekonomiczną należałoby potraktować jako pożyczkę z zastawem na przedmiocie sprzedaży, mimo że jej treść prawna wskazuje na coś innego.⁶⁰

Zasada memoriału

Zakłada, że operacje i inne zdarzenia ujmuje się z chwilą ich dokonania, a nie wpływu lub rozchodu środków pieniężnych oraz wykazuje się je w księgach rachunkowych i sprawozdaniu finansowym tego okresu, którego dotyczą.

Najczęstszym przykładem naruszenia zasady memoriału jest celowe przyporządkowanie kosztów i przychodów do niewłaściwych okresów, księgowanie fikcyjnych wpłat i wypłat gotówki na koncie kasa, lub zdarzeń gospodarczych, które nie miały miejsca, a także ukrywanie i niszczenie dokumentów.⁶¹

⁶⁰ Ibidem, str. 54

⁶¹ W. Wąsowski, *Kreatywna...*, op. cit., str. 40

Zasada ostrożnej wyceny

Nakazuje wycenę (aktualizację) wartości poszczególnych składników aktywów i pasywów, przy zastosowaniu cen możliwych do uzyskania (rynkowych) lub nabycia oraz uwzględnieniu zmniejszenia wartości użytkowej lub handlowej składników aktywów. Co powinno nastąpić niezależnie od wpływu wyceny na wysokość wyniku finansowego. Zasada ta ma również gwarantować, że stan rzeczywisty nie powinien być gorszy niż ten wykazywany w sprawozdaniu, a więc może być lepszy. A zatem w przypadku konieczności posłużenia się szacunkiem, możliwe błędy powinny wynikać raczej z niedoszacowania wartości aktywów czy zysku netto, natomiast zobowiązania mogą być zawyżone.

Przykładem może być zbyt optymistyczna wycena aktualnej wartości aktywów, która powoduje zawyżenie wyniku finansowego i odwrotnie, pogorszenie tą metoda wyniku, gdy w opinii zarządu taki stan rzeczy skłoni udziałowców do podniesienia kapitału własnego, a także do rezygnacji z dywidendy.⁶²

Zasada kontynuacji

Zakłada, że jednostka będzie w stanie kontynuować działalność w dającej się przewidzieć przyszłości. Jednak warto mieć świadomość, że ze względu na złożoność procesu przewidywania stanów mających dopiero co wystąpić, szczególnie trudna okazuje się rzeczowa ocena realnych zagrożeń kontynuacji działalności.

W interesie jednostki często leży ukrycie takiego faktu, gdyż w tym przypadku wiązałoby się to z koniecznością szybkiego upłynnienia aktywów (wg mniej korzystnych metod wyceny tj. możliwych do uzyskania cen sprzedaży, nie wyższych niż wartość księgową) i spłaty zobowiązań, również tych które w normalnym toku działalności zostałyby zaliczone do długoterminowych lub w ogóle by nie powstały jak np. odprawy dla załogi, koszty sądowe, odszkodowania.⁶³

Zasada istotności

Zgodnie z tą zasadą, jednostka może w ramach przyjętej polityki rachunkowości stosować uproszczenia, pod warunkiem że nie wywierają one znacząco ujemnego wpływu na przekazanie realnego obrazu rzeczywistości gospodarczej jednostki. Istotność informacji

⁶² Ibidem, str.41

⁶³ P. Gut, *Kreatywna...*, op. cit., str. 56

ekonomicznej wiąże się z dużą subiektywnością, a więc stwarza możliwość potencjalnych nadużyć. Zwłaszcza w przypadku kumulacji pojedynczych, mało istotnych zdarzeń, które nabierają znaczenia dopiero jako całość.

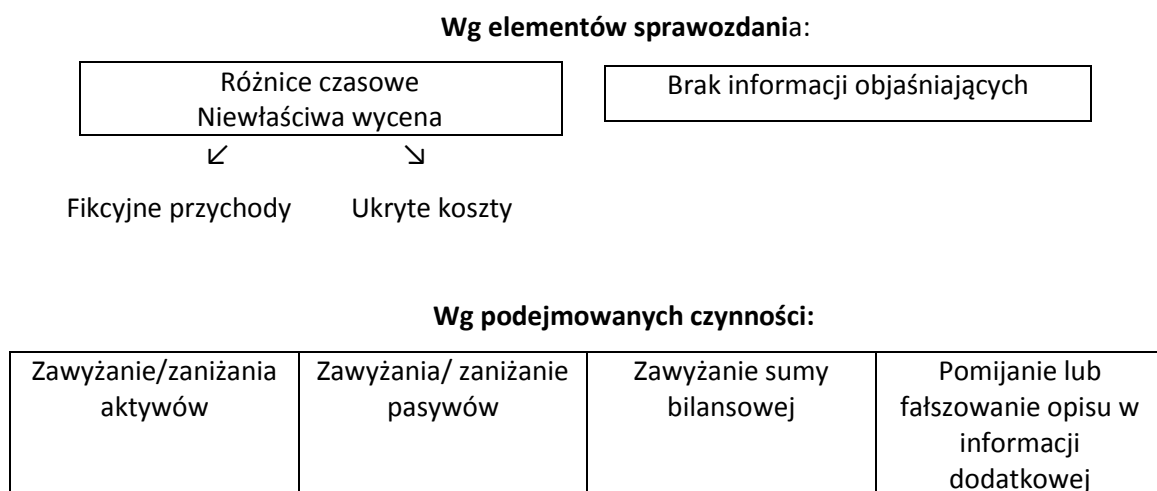
Przykładem naruszeń tej zasady są m.in. zawyżanie lub zaniżanie progów tworzenia rezerw na przyszłe zobowiązania czy brak ich tworzenia, mimo istotnego wpływu przyszłych kosztów i strat na wynik finansowy jednostki.⁶⁴

2.2.2. Metody fałszowania sprawozdań finansowych

Zakres technik i metod oszustw księgowych jest tak duży jak bogata potrafi być wyobraźnia i chęć nieuczciwego wzbogacenia się twórców sprawozdań finansowych. Dodatkowo warto być świadomym, że rozwój oszukańczych działań jest nieunikniony ze względu na stale zmieniające się środowisko gospodarcze, rozwój inżynierii finansowej oraz dążenia do ograniczania ryzyka przez uczestników rynku. A przede wszystkim ze względu na charakter regulacji który obecnie powoduje, że są one jedynie odpowiedzią na zmiany zachodzące w gospodarce, zamiast być ich kreatorem.

Na potrzeby niniejszych rozważań podjęto zatem próbę ich klasyfikacji co przedstawiono na schemacie 1.

Schemat 1. Metody fałszowania sprawozdań finansowych

⁶⁴ Ibidem, str. 58

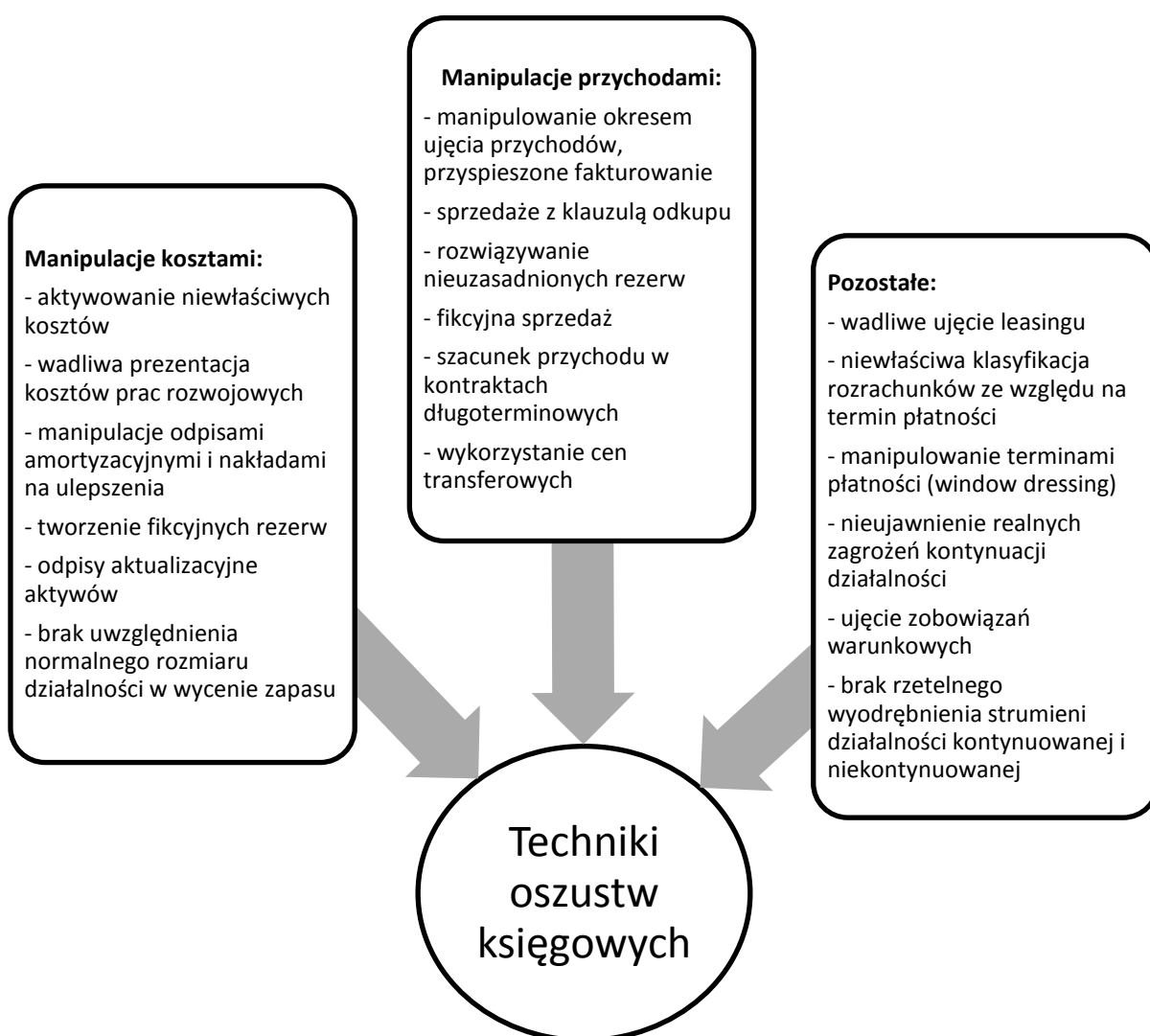
Wg stosowanych metod:

Ukrywanie i preparowanie dowodów	Niewłaściwa wycena	Niewłaściwa klasyfikacja do pozycji wzorów
----------------------------------	--------------------	--

Źródło: Opracowanie własne na podstawie W. Wąsowski, *Kreatywna...*, op. cit., str. 109

Ze względu na fakt, że jedynie mała ilość fałszerstw dotyczy wyłącznie wartości ustalanych na dany moment, ujawnianych w aktywach i pasywach, proponuje się przyjęcie następującej systematyki technik oszustw:

Schemat 2. Systematyka oszustw księgowych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie M. Kutera, A. Hołda, S. Surdykowska, *Oszustwa księgowe...*, op. cit., str. 58

W kontekście powyższych rozważań uznano za stosowne przyjrzenie się bliżej wybranym metodom przedstawionym na schemacie 2. i przedstawienie ich krótkiej charakterystyki. Zwłaszcza bliżej należy przyrzeć się oszustwom pozwalającym manipulować wielkością przychodów i kosztów, które w sposób bezpośredni wpływają na wynik finansowy jednostki gospodarczej.

Niewłaściwe aktywowanie kosztów polega na wykazywaniu pewnych kosztów (usług obcych, zużycia materiałów, wynagrodzeń, mediów, prac badawczych i rozwojowych) w momencie ich poniesienia jako aktywów bilansu, co jednocześnie umożliwia ich niewykazywanie w rachunku zysków i strat bieżącego okresu. Daje możliwość zmniejszenia kosztów poniesionych w danym okresie i odroczenia terminu ich ujęcia, powodując przesuwanie kosztów między okresami bądź ich ciągłe niewykazywanie w rachunku zysku i strat jednostki. Wyróżnia się dwa rodzaje oszustw podlegających tej metodzie:

- oszustwo typu I – koszty dotyczące bieżącego okresu ujmuje się jako koszty, rozliczając je w czasie. Zwykle celem jest krótkookresowe „poprawienie” wyniku finansowego jednostki, gdyż łączna kwota kosztów w długiej perspektywie nie ulega zmianie.
- oszustwo typu II – koszty dotyczące bieżącego okresu lub rozliczane w czasie prezentuje się w pozycjach aktywów poza rozliczeniami międzyokresowymi (np. inwestycji, środków trwałych w budowie) co w konsekwencji trwale wyłącza je poza krąg kosztów. Powoduje to systematyczne zaniżanie wartości kosztów, a tym samym zawyżanie wyników finansowych oraz wzrost wartości wybranego aktywa co fałszuje rzeczywisty obraz sytuacji finansowej jednostki.⁶⁵

Manipulowanie odpisami amortyzacyjnymi i nakładami na ulepszenia

Amortyzacja jest systematycznym rozłożeniem wartości składnika aktywów(podlegającego amortyzacji) na przestrzeni okresu jego użytkowania, który definiowany jest jako oczekiwany okres przydatności dla jednostki. Podlega on wpływom różnych czynników tj.: oczekiwane zużycie fizyczne, technologiczna utrata przydatności czy prawne ograniczenia przydatności itd. Zatem okres ten jest wielkością szacunkową, a więc z natury podatną na manipulacje

⁶⁵ Ibidem, str. 64 - 66

mimo obowiązku systematycznej weryfikacji ustalanych wcześniej stawek i w razie potrzeby, sporządzenia korekt odpisów amortyzacyjnych za bieżące i przyszłe okresy.

Do tej grupy oszustw zalicza się:

- oszustwo I rodzaju – nieadekwatne ustalenie stawek amortyzacyjnych do rzeczywistego zużycia składnika aktywów i niekorygowanie ich aż do zrównania się wartości początkowej z wartością umorzenia.
- oszustwo II rodzaju – nieodpowiednie ustalenie stawek amortyzacyjnych do rzeczywistego zużycia i korygowanie ich w dogodnym dla jednostki okresie sprawozdawczym.

Warto jednak w tym miejscu podkreślić, iż manipulacji podlega kwota kosztów przypisana do danego okresu sprawozdawczego, nie zaś łączna kwota odpisów amortyzacyjnych za wszystkie okresy użytkowania.⁶⁶

Istnieje również możliwość manipulowania kosztami **nakładów na remonty i ulepszenia** środków trwałych. Trzeba zaznaczyć, że o ile nakłady na remonty (mające na celu przywrócenie pierwotnego stanu technicznego i użytkowego utraconego na skutek zużycia) są kosztami okresu, to koszty ulepszenia (przebudowy, rozbudowy, adaptacji czy modernizacji) są aktywowane w wartości środka trwałego powodując zwiększenie jego wartości użytkowej oraz wzrost wartości.

Wyróżnia się następujące sposoby oszustw:

- rzeczywiste koszty remontów traktowane jako nakłady o charakterze ulepszenia, co pozwala na zaniżenie kosztów bieżącego okresu i tym samym wykazanie wyższych bieżących wyników finansowych. A w kolejnych okresach po wadliwym aktywowaniu kosztów następuje wykazanie niższych (niż rzeczywiste) wyników finansowych jednostki.
- rzeczywiste koszty ulepszeń traktowane są jako nakłady o charakterze remontu, co powoduje zmniejszenie wyniku finansowego bieżącego okresu i polepszenie wyników kolejnych okresów.

⁶⁶ Ibidem, str. 70 - 72

Tworzenie fikcyjnych rezerw

W polskich warunkach przez pojęcie rezerwy rozumie się zobowiązania, których termin wymagalności lub kwota nie są pewne⁶⁷, a których kwotę można oszacować w sposób wiarygodny, gdyż zgodnie z art. 28 ust. 1 pkt 9 Ustawy rezerwy powinny być wyceniane w uzasadnionej, wiarygodnie oszacowanej wartości. Tworzy się je w związku z przewidywanymi stratami i wydatkami, jakie mogą mieć miejsce w przyszłości, w wyniku aktualnie prowadzonej działalności przez jednostkę. „Chodzi m.in. o: straty z transakcji gospodarczych w toku (w tym z tytułu udzielonych gwarancji, poręczeń, operacji kredytów), skutki toczącego się postępowania sądowego oraz przyszłe zobowiązania spowodowane restrukturyzacją (jeżeli na podstawie odrębnych przepisów jednostka jest zobowiązana do jej przeprowadzenia lub zawarto w tej sprawie wiążące umowy, a plany restrukturyzacji pozwalają w sposób wiarygodny oszacować wartość tych przyszłych zobowiązań).”⁶⁸

A zatem należy je utworzyć gdy:

- na jednostce gospodarczej ciąży obowiązek prawny lub zwyczajowo oczekiwany wynikający z przeszłych zdarzeń
- prawdopodobne jest, że wypełnienie obowiązku spowoduje konieczność wypływu środków zawierających korzyści ekonomiczne
- możliwe jest dokonanie wiarygodnego szacunku kwoty tego obowiązku.⁶⁹

Utworzenie rezerw jest wyrazem ostrożności w prowadzeniu przez daną jednostkę polityki finansowej, co jednak nie pozostaje bez wpływu na wynik finansowy spółki. I tak utworzenie rezerwy wpływa ujemnie na wynik finansowy spółki, a jej rozwiązanie, chociażby w związku z ustaniem bądź zmniejszeniem ryzyka, wpływa dodatnio na wynik finansowy spółki, przez zaliczenie jej do odpowiednich przychodów.⁷⁰

Jak wspomniano wcześniej kategoria rezerw ma charakter szacunkowy i mimo wielu warunków określających jej tworzenie nadal pozostaje podatna na manipulacje.

Można wyróżnić następujące rodzaje oszustw dotyczących rezerw:

⁶⁷ Art. 3 ust. 1 pkt 21, Ustawa

⁶⁸ http://archiwum.rp.pl/artukul/1093601_Na_co_zwrocic_uwage_by_nie_popelnic_bledu_w_sprawozdaniu_finansowym.html, dostęp: 27.04.2012

⁶⁹ M. Kutera, A. Hołda, S. Surdykowska, *Oszustwa księgowe...*, op. cit., str. 76

⁷⁰ http://archiwum.rp.pl/artukul/948660_Jak_poprawnie_utworzyc_rezerwe.html, dostęp: 30.04.2012

- tendencyjne nietworzenie rezerw mimo ciążącego obowiązku, co powoduje wykazywanie wyższego wyniku finansowego jednostki i nieukazywanie realnego ryzyka
- tworzenie rezerw i rozwiązywanie ich w momencie dogodnym dla jednostki, a nie w momencie ustania przyczyny
- tendencyjne zawyżanie rezerw w bieżącym okresie lub ich fikcyjne tworzenie i rozwiązywanie ich w dogodnym dla jednostki okresie.⁷¹

Należy jednak podkreślić, iż takie działania w praktyce dotyczą zwykle krótkiego okresu i umożliwiają jedynie przenoszenie fikcyjnych kosztów i przychodów między okresami.

Odpisy aktualizacyjne stosowane są w celu skorygowania wyceny wartości rzeczowych składników majątku i należy rozumieć je jako kwotę zmniejszenia na dzień bilansowy (lub inny dzień) jego wartości księgowej wynikającej z ewidencji w trakcie okresu sprawozdawczego. Zalicza się ją do kosztów okresu w którym dokonywane są odpisy. Charakter aktywów, których wartość ulega zmniejszeniu na skutek odpisu decyduje o rodzaju kosztu(pozostałe operacyjne lub finansowe).⁷² Odpisów dokonuje się w przypadku:

- obniżenia wartości użytkowej składnika
- utraty wartości rynkowej większej niż wynikającej ze zwykłej eksploatacji
- wystąpienia lub przesłanek niekorzystnych zmian dla jednostki w jej otoczeniu, które doprowadziłyby do zmiany wartości składnika
- fizycznego uszkodzenia składnika
- gorszego od oczekiwanego ekonomicznego wykorzystania składnika.⁷³

Jak można zaobserwować, przesłanki są bardzo różne stwarzając tym samym wachlarz możliwości do wykorzystania ich w manipulacji obrazem ekonomicznym jednostki. W tym temacie wyróżnia się następujące rodzaje oszustw:

- oszustwa typu I – brak wykonywania korekt odpisów aktualizacyjnych mimo istnienia stosownych przesłanek
- oszustwa typu II – manipulowanie kwotą lub okresem dokonywania odpisu aktualizacyjnego

⁷¹ M. Kutera, A. Hołda, S. Surdykowska, *Oszustwa księgowe...*, op. cit., str. 78

⁷² Ibidem, str. 91, 92

⁷³ W. Wąsowski, *Kreatywna rachunkowość...*, op. cit. str. 126

- oszustwa typu III – manipulowanie terminem lub kwotą rozwiązania odpisu aktualizacyjnego.

Jak wspomniano wcześniej następstwem odpisu jest koszt, dlatego przedsiębiorstwa niejednokrotnie unikają jego dokonywania co pozwala na „zawyżanie wartości jednostki przez nieurealnianie wartości jej aktywów, jak również nie ujawnianie rzeczywistych kosztów jednostki, a w konsekwencji zawyżanie wyników finansowych.”⁷⁴

Manipulowanie okresem uznawania przychodu i przyspieszone fakturowanie

Praktyka przyspieszonego fakturowania związana jest z naginaniem zasad uznawania przychodów za zrealizowane. W tym celu pomocny jest MSR nr 18, który za zrealizowaną transakcję sprzedaży towarów uznaje moment w którym:

- a) jednostka przekazała nabywcy znaczące ryzyko i korzyści z tytułu własności towaru
- b) jednostka nie kontynuuje zarządzania towarami ani nie sprawuje efektywnej kontroli nad sprzedanymi dobrami
- c) możliwe jest określenie w sposób wiarygodny kwoty przychodu
- d) istnieje prawdopodobieństwo wpływu do jednostki korzyści ekonomicznych związanych z transakcją sprzedaży
- e) możliwe jest obliczenie w sposób wiarygodny poniesionych i przyszłych kosztów.

Do oszustw na tym polu można zaliczyć np.:

- wystawianie faktur na przedpłaty
- zaliczanie do przychodów bieżącego okresu takich operacji, których realizacja nastąpi dopiero w następnym roku
- wysyłanie do kontrahentów niezamówionych przez nich elementów aktywów.

Wykorzystanie przez jednostki przyspieszonego fakturowania powoduje wykazywanie nieistniejących w danym okresie przychodów ze sprzedaży (najczęściej stosowane przed dniem bilansowym w celu poprawy wyniku finansowego) lub jak w przypadku sprzedaży usług świadczonych w trakcie kilku okresów sprawozdawczych, może dawać możliwość manipulowania zakresem ich realizacji i tym samym przenoszenia przychodów między

⁷⁴ M. Kutera, A. Hołda, S. Surdykowska, *Oszustwa księgowe...*, op. cit., str. 92

kolejnymi okresami. Wynikiem takich działań jest np. zaliczanie do bieżącego przychodu kwot przychodów realnie realizowanych w kolejnych okresach, co pozwala na poprawę bieżącego wyniku finansowego.⁷⁵

Odpisy aktualizacyjne należności

Zgodnie z zasadami rachunkowości należności wycenia się co najmniej na dzień bilansowy w kwocie wymaganej zapłaty. „Zasada ostrożności wymaga ujęcia w księgach należności według wartości, która jest realna i możliwa do uzyskania.”⁷⁶ A więc konieczne staje się również ustalenie kwoty należnych odsetek oraz uwzględnienie stopnia prawdopodobieństwa zapłaty łącznej kwoty należności.

To ostatnie, wraz z oceną sytuacji finansowo-gospodarczej dłużnika są jednymi z podstawowych wyznaczników zaliczenia wierzytelności do nieściągalnych i dokonania odpisu aktualizującego. Według Ustawy⁷⁷ odpisów dokonuje się w odniesieniu do:

- 1) należności od dłużników postawionych w stan likwidacji lub w stan upadłości – do wysokości należności nieobjętej gwarancją lub innym zabezpieczeniem należności, zgłoszonej likwidatorowi lub sędziemu komisarzowi w postępowaniu upadłościowym
- 2) należności od dłużników w przypadku oddalenia wniosku o ogłoszenie upadłości, jeżeli majątek dłużnika nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego – w pełnej wysokości należności
- 3) należności kwestionowanych przez dłużników oraz z których zapłatą dłużnik zalega, a według oceny sytuacji majątkowej i finansowej dłużnika spłata należności w umownej kwocie nie jest prawdopodobna – do wysokości niepokrytej gwarancją lub innym zabezpieczeniem należności
- 4) należności stanowiących równowartość kwot podwyższających należności, w stosunku do których uprzednio dokonano odpisu aktualizującego – w wysokości tych kwot, do czasu ich otrzymania lub odpisania
- 5) należności przeterminowanych lub nieprzeterminowanych o znacznym stopniu prawdopodobieństwa nieściągalności, w przypadkach uzasadnionych rodzajem

⁷⁵ M. Kutera, A. Hołda, S. Surdykowska, *Oszustwa księgowe...*, op. cit., str. 82 - 85

⁷⁶ http://archiwum.rp.pl/artukul/1093601_Na_co_zwrocic_uwage_by_nie_popelnic_bledu_w_sprawozdaniu_finansowym.html, dostęp: 14.05.2012

⁷⁷ Art. 35b Ustawa

prowadzonej działalności lub strukturą odbiorców – w wysokości wiarygodnie oszacowanej kwoty odpisu, w tym także ogólnego, na nieściągalne należności.

Odpisy aktualizujące wartość należności zalicza się odpowiednio w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych lub do kosztów finansowych.

Jak widać na podstawie przedstawionych warunków, jednoznaczna ocena możliwości spłaty wiarygodności może sprawiać wiele kłopotów i mimo dostępności różnych metod jej oceny, może mieć niejednokrotnie wielce subiektywny charakter oraz skłaniać do wykorzystania jej przy tworzeniu fałszywego obrazu jednostki gospodarczej. Bowiem, skutkiem niedokonania odpisu aktualizacyjnego jest zawyżona wartość należności handlowej i co za tym idzie zawyżony wynik finansowy jednostki, gdyż uwzględnieniu podlega kwota przychodu, która jest mało prawdopodobna do uzyskania. Co z kolei może prowadzić do permanentnego zawyżania przychodów jednostki.⁷⁸

Sprzedaż z klauzulą odkupu (transakcja zwrotna) to operacja polegająca na sprzedaży niektórych aktywów jednostki na określony czas (zazwyczaj przed dniem bilansowym) i późniejszym ich odkupieniu. Niemniej jednak cena odkupu jest wyższa niż cena sprzedaży, a więc różnica ta z jednej strony jest kosztem dla jednostki, a z drugiej stanowi wynagrodzenie za podjęte ryzyko i finansowanie dla podmiotu pierwotnie kupującego. Dlatego też, taka sprzedaż uznawana jest za sprzeniewierzenie się zasadzie wyższości treści ekonomicznej nad formą i powinna być traktowana jako pożyczka z zastawem na przedmiocie sprzedaży.

Bowiem, transakcje te przy odpowiednio dobranych warunkach umożliwiają manipulacje wskaźnikami płynności i zyskowności, będące bardzo istotnym narzędziem przy ocenie kondycji ekonomicznej jednostki.

Wyróżnia się :

- transakcje typu I – gdzie cena sprzedaży w transakcji pierwotnej jest porównywalna z wartością bilansową aktywa w księgach sprzedającego. Pozwala na zadany moment poprawę wskaźnika płynności

⁷⁸ M. Kutera , A. Hołda, S. Surdykowska, *Oszustwa księgowe...*, op. cit., str. 98 - 100

- transakcje typu II – gdzie cena sprzedaży w transakcji pierwotnej jest znacząco wyższa od wartości bilansowej aktywa w księgach sprzedającego. Pozwala na zadany moment poprawę zarówno wskaźnika płynności jak i zyskowności.⁷⁹

Do **pozostałych technik** manipulowania obrazem ekonomicznym jednostki gospodarczej, mających pośredni wpływ na wynik finansowych, można zaliczyć⁸⁰:

- **window dressing** – w dosłownym tłumaczeniu oznacza upiększanie okna wystawowego (w tym wypadku pozycji sprawozdania finansowego) najczęściej tuż przed końcem roku obrotowego w celu poprawienia wizerunku przedsiębiorstwa. Podejmowane działania to: krótkoterminowe pożyczki, upłynnienie aktywów tuż przed dniem bilansowym.
- **timing** – polega na dokonywaniu operacji gospodarczych w czasie nie koniecznie odpowiadającym rzeczywistym potrzebom jednostki, lecz w momencie gdy będzie to najbardziej korzystne dla uzyskania określonego efektu w sprawozdaniu finansowym.
- **income smoothing** – w dosłownym tłumaczeniu oznacza wygładzanie dochodów. Należy to rozumieć jako „zamierzone wygładzenie fluktuacji poziomu zysków do takiej wielkości, która w danym momencie uważana jest za właściwą dla firmy.”⁸¹ Podejmowane działania to: zarządzanie terminami operacji gospodarczych aby odpowiednio ukształtować poziom przychodów i zysków w czasie.

Wadliwe ujęcie leasingu jest jedną z metod finansowania pozabilansowego, polegającego na przeniesieniu pewnej części działalności gospodarczej jednostki poza jej bilans, w celu korzystniejszego ukazania jego struktury. Jedną z negatywnych praktyk księgowych jest ujęcie umowy leasingu finansowego jako leasingu operacyjnego. Zgodnie z kodeksem cywilnym „przez umowę leasingu, finansujący zobowiązuje się, w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa, nabyć rzecz od oznaczonego zbywcy na warunkach określonych w tej umowie, i oddać tę rzecz korzystającemu do używania, albo używania i pobierania pożytków przez czas oznaczony, a korzystający zobowiązuje się zapłacić finansującemu, w uzgodnionych ratach, wynagrodzenie pieniężne, równe co najmniej cenie, lub

⁷⁹ Ibidem, str. 89 - 91

⁸⁰ Ibidem, str. 63

⁸¹ Ibidem

wynagrodzeniu z tytułu nabycia rzeczy przez finansującego.”⁸² Wyróżnia się dwa rodzaje leasingu, których krótką charakterystykę przedstawia poniższa tabela.

Tabela. 4. Leasing finansowy a operacyjny

Leasing finansowy		Leasing operacyjny	
Korzystający	Finansujący	Korzystający	Finansujący
- wykazuje przedmiot leasingu jak składnik swoich aktywów (podlega amortyzacji)	- nie wykazuje przedmiot leasingu jak składnik swoich aktywów	- nie wykazuje przedmiot leasingu jak składnik swoich aktywów	- wykazuje przedmiot leasingu jak składnik swoich aktywów (podlega amortyzacji)
- raty leasingowe częściowo jako spłata zobowiązania wobec finansującego i koszty finansowe	- raty leasingowe częściowo jako spłata należności i przychody finansowe	- raty leasingowe jako koszt finansowy	- raty leasingowe jako przychód finansowy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie M. Kutera , A. Hołda, S. Surdykowska, *Oszustwa księgowe...*, op. cit., str. 103

W konsekwencji ujmowanie umów jako leasing operacyjny, kiedy prawidłowo powinien być on traktowany jak leasing finansowy stanowi wadliwe wykazywanie informacji o aktywach posiadanych przez jednostkę i źródłach jej finansowania.

⁸² Art. 709 pkt.1 Kodeks cywilny

Rozdział 3

Jak ukazano w poprzednim rozdziale, stosowanie agresywnej księgowości czy też oszustw księgowych jest niewątpliwie ściśle związane z łamaniem przepisów prawa lub zasad rachunkowości wykorzystując w sposób bezpośredni lub pośredni luki prawne, choć nie tylko. Celem takich działań jest zniekształcenie obrazu sytuacji ekonomicznej jednostki ze względu na osobiste korzyści majątkowe, oczekiwania inwestorów, zarządu czy chęci uniknięcia niewygodnych regulacji podatkowych. W każdym z tych przypadków mamy do czynienia z umyślnym wprowadzaniem w błąd odbiorców informacji ekonomicznej. Dlatego też, niniejszy rozdział ma za zadanie przybliżyć niektóre techniki oszustw księgowych w ich praktycznym ujęciu wraz z uwzględnieniem ich wpływu na wynik finansowy jednostki.

Odpisy aktualizujące należności

Przykład:

W spółce „A” dokonano analizy wszystkich należności z tytułu dostaw i usług. Po przeprowadzonej weryfikacji sald stwierdzono, iż:

- należności ogółem 100 000 zł
- należności przeterminowane 40 000 zł
- utworzone odpisy aktualizujące 5 000 zł

W wyniku analizy należności przeterminowanych stwierdzono, iż należności o wartości 20 000 zł nie są spłacane przez okres ponad pół roku a rozmowy pracowników windykacji nie przyniosły żadnego rezultatu. Należności w kwocie 10 000 zł zostały skierowane na drogę sądową, z czego na 50% tych należności został dokonany odpis aktualizujący. Pozostała kwota należności przeterminowanych w wysokości 10 000 zł jest sukcesywnie spłacana przez dłużników. Po kolejnej analizie należności dokonano odpisu aktualizującego dotyczącego pozostałej części należności skierowanych do postępowania sądowego na kwotę 5 000 zł.

W bilansie spółki A należności z tytułu dostaw i usług przedstawiono następująco:

- Należności ogółem 100 000 zł
- Odpis aktualizujący :
 - należności skierowane na drogę sądową (-) 10 000 zł
- **Stan należności wykazany w bilansie 90 000 zł**

Rzeczywisty stan należności tytułu dostaw i usług:

- Należności ogółem 100 000 zł
- Odpis aktualizujący: (-) 30 000 zł
 - należności skierowane na drogę sądową 10 000 zł
 - należności przeterminowane od pół roku nie spłacane 20 000 zł
- **Stan należności wykazany w bilansie 70 000 zł**

Jak widać, stan należności został zawyżony kwotę 20 000 zł (90 000 zł - 70 000 zł) z powodu niedokonania odpisu na trwale nieściągalną należność. Wynikiem takiego działania jest zawyżony wynik finansowy jednostki o taką samą kwotę.

Aktywowanie niewłaściwych kosztów

Przykład:

Jednostka „B” poniosła koszt usługi obcej w wysokości 27 000zł . Koszty te, ujęła jako koszty podlegające rozliczeniu w czasie (okres 3 lat) mimo iż były one kosztami bieżącego okresu. Wynik finansowy brutto bez uwzględnienia tych kosztów wynosił przez trzy kolejne lata 200 000 zł. Skutki takiego rozliczenia kosztów przedstawiono poniżej:

Wynik jednostki po aktywowaniu kosztów

	2010	2011	2012
WF brutto (przed ujęciem kosztów usługi obcej)	200 000 zł	200 000 zł	200 000 zł
Koszty usług obcych	9 000 zł	9 000 zł	9 000 zł
WF brutto (po ujęciu kosztów usługi obcej)	191 000 zł	191 000 zł	191 000 zł

Rzeczywisty wynik jednostki

	2010	2011	2012
WF brutto (przed ujęciem kosztów usługi obcej)	200 000 zł	200 000 zł	200 000 zł
Koszty usług obcych	27 000 zł	-	-
WF brutto (po ujęciu kosztów usługi obcej)	173 000 zł	200 000 zł	200 000 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie M. Kutera, A. Hołda, S. Surdykowska, *Oszustwa księgowe...*, op. cit., str. 65

W analizowanym przykładzie mamy do czynienia z oszustwem typu I, a więc przedstawiającym sytuację w której rzeczywiste koszty dotyczące bieżącego okresu ujmowane są w księgach rachunkowych jak koszty podlegające rozliczeniu w czasie. Dzięki takiemu zabiegowi uzyskuje się krótkookresowe poprawienie wyniku finansowego oraz znacznie korzystniejsze jego przedstawienie w pierwszym roku.

Tworzenie ukrytych rezerw

Warto na wstępie wspomnieć, iż mechanizm tworzenia i rozwiązywania fikcyjnych rezerw stwarza możliwość prostego wykazania efektywnie przeprowadzonej restrukturyzacji jednostki gospodarczej co zostanie wykorzystane w poniższym przykładzie.

Przykład:

Jednostka „C” wykazuje przez ostatnie lata straty brutto ze swojej działalności (w 2010 r. w kwocie 350 000 zł, w 2011 r. w kwocie 330 000 zł) co skłoniło Radę Nadzorczą do powołania nowego zarządu w celu przeprowadzenia restrukturyzacji przedsiębiorstwa. Ten, w

pierwszym roku swojej działalności (2010 r.) utworzył pod koniec roku fikcyjne rezerwy w kwocie 400 000 zł (np. na pokrycie kwot odszkodowań, restrukturyzację zatrudnienia itp.), która obciążyła koszty pozostałej działalności operacyjnej . W kolejnym roku rezerwy okazały się jednak zbędne, a więc koniecznym było ich rozwiązanie. Efekty takich działań przedstawiono poniżej:

Sytuacja jednostki po uwzględnieniu fikcyjnych rezerw:

	2010
Strata	350 000 zł
Utworzenie rezerwy	400 000 zł
WF brutto (strata)	750 000 zł

	2011
Strata	330 000 zł
Rozwiązanie rezerwy	400 000 zł
WF brutto (zysk)	70 000 zł

Rzeczywista sytuacja jednostki gospodarczej:

	2010
Strata	350 000 zł
WF brutto (strata)	350 000 zł

	2011
Strata	330 000 zł
WF brutto (strata)	330 000 zł

Utworzenie rezerwy w pierwszym roku działalności nowego zarządu spowodowało pogłębienie istniejącej straty do kwoty 750 000 zł, a więc pogorszenie wystarczająco trudnej już sytuacji finansowej jednostki. Natomiast w roku następnym, takie działanie pozwoliło na wykazanie dodatniego wyniku finansowego, wskazującego na sukcesy nowego zarządu i przeprowadzenie efektywnych działań restrukturyzacyjnych w bieżącym okresie. Zarysowana sytuacja poza wprowadzeniem w błąd użytkowników informacji, umożliwiła również uzyskanie zarządowi swoich krótkoterminowych celów (np. premii).

Jednak w rzeczywistości sytuacja przedsiębiorstwa nie uległa zmianie, a przedstawiona technika manipulacji jest jedynie przenoszeniem fikcyjnych kosztów i przychodów między okresami, co powoduje tylko przesunięcie w czasie koniecznych zmian.

Manipulowanie okresem ujęcia przychodów i przyspieszone fakturowanie

Przykładem tego typu manipulacji może być spółka „D”, która w grudniu 2011 r. zawarła umowę dotyczącą świadczenia usług w okresie najbliższych 7 miesięcy w łącznej kwocie 49 000 zł. Jednostka wykazała kwotę umowy jako przychód grudnia 2011 r. mimo, iż zgodnie z zasadami rachunkowości kwota kosztu dotyczy całego okresu obowiązywania umowy.

Taki zabieg powoduje, iż przychody które w rzeczywistości są realizowane również w 2012 r. zostają przeniesione na poczet roku poprzedniego, zawyżając tym samym wynik finansowy w roku 2011 o 42 000 zł. Tym samym, wyniki za rok 2012 zostaną zaniżone o wspomnianą kwotę, jednak może to mieć miejsce w czasie, kiedy jednostka uzyskała już zakładany cel (np. wykazanie bieżącej zdolności kredytowej w celu skorzystania z zewnętrznych źródeł finansowania w tym wypadku banku).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ibidem, str. 85

Sprzedaż z klauzulą odkupu

Warto przypomnieć, iż ta technika manipulacji przy odpowiednio dobranych warunkach daje możliwość znacznej poprawy na zadany moment wskaźników płynności i rentowności, będących istotnym elementem analizy kondycji ekonomicznej jednostki.

Przykład:

Z ksiąg spółki „E” na dzień bilansowy wynika, iż:

Aktywa trwałe	800 000 zł	Kapitały własne	900 000 zł
Aktywa obrotowe	1 700 000 zł	Zobowiązania	
- zapasy	700 000 zł	krótkoterminowe	1 300 000 zł
- inwestycje		(...)	
krótkoterminowe	190 000 zł		
(...)			

Przychody z działalności podstawowej	2 700 000 zł
Koszty z działalności podstawowej	2 950 000 zł
Wynik ze sprzedaży	(-) 250 000 zł
Przychody z pozostałej działalności operacyjnej	360 000 zł
Koszty z pozostałej działalności operacyjnej	305 000 zł
Wynik netto	(-) 195 000 zł

Jednakże taki obraz sytuacji ekonomicznej jednostki nie zadowolił zarządzających. Dlatego też, postanowiono sprzedać zapasy produktów gotowych o wartości bilansowej 650 000 zł za 1 000 000 zł podmiotowi „F” na podstawie umowy z klauzulą wykupu(umowny termin wykupu określono na 3 miesiące). Transakcję opłacono gotówką. A zaistniałe zmiany przedstawiono poniżej:

Aktywa trwałe	800 000 zł	Kapitały własne	900 000 zł
Aktywa obrotowe	2 050 000 zł	Zobowiązania	
- zapasy	50 000 zł	krótkoterminowe	1 300 000 zł
- inwestycje		(...)	
krótkoterminowe	1 190 000 zł		
- środki pieniężne	1 000 000 zł		
(...)			

Przychody z działalności podstawowej	3 700 000 zł
Koszty z działalności podstawowej	3 600 000 zł
Wynik ze sprzedaży	100 000 zł
Przychody z pozostałej działalności operacyjnej	360 000 zł
Koszty z pozostałej działalności operacyjnej	305 000 zł
Wynik netto	155 000 zł

W celu zobrazowania oraz oceny zmian jakie zaszły pod wpływem przeprowadzonej transakcji posłużono się analizą wskaźnikową, która wraz z krótką interpretacją przedstawiono poniżej.⁸³

Wartości wybranych wskaźników finansowych dotyczących rentowności i płynności:

Wybrane wskaźniki	Wartość przed transakcją sprzedaży z klauzulą odkupu	Wartość po transakcji sprzedaży z klauzulą odkupu
Rentowność sprzedaży	(-) 9,26 %	2,7 %
Rentowność netto przychodów	(-) 6,37 %	3,82 %
Rentowność kapitałów własnych	(-) 21,67 %	17,22 %
Rentowność majątku	(-) 7,8 %	5,44 %
Wskaźnik płynności bieżącej	1,31	1,57
Wskaźnik płynności szybki	0,77	1,54

Wskaźniki rentowności

Nazywane także wskaźnikami zyskowności służą do oceny efektywności wykorzystania zainwestowanych kapitałów, a więc są miernikiem zdolności jednostki do generowania zysków. Wyróżnia się m. in.:

$$\text{– rentowność sprzedaży} = \frac{\text{zysk ze sprzedaży}}{\text{przychody z działalności podstawowej}}$$

Wskaźnik określa marżę brutto na sprzedaży, a więc informuje ile zysku netto przypada na jedną złotówkę zrealizowanej sprzedaży. Im wyższa wartość wskaźnika, tym sprzedaż jest bardziej opłacalna.

$$\text{– rentowność netto przychodów} = \frac{\text{zysk netto}}{\text{przychody ogółem}}$$

Wskaźnik informuje o zyskowności netto łącznych przychodów jednostki, wynikających relacji zysku netto, a więc wielkości pozostającej po opodatkowaniu.

⁸³ J. Marzec, J. Śliwa, *Audyt finansowy w jednostkach gospodarczych. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012, str. 271 - 277

$$- \text{rentowność kapitałów własnych (ROE)} = \frac{\text{zysk netto}}{\text{kapitały własne}}$$

Wskaźnik ten, przedstawia stopę zyskowności zainwestowanych w jednostce kapitałów. Typowa wartość tego wskaźnika zawiera się w przedziale: 12% - 25%. Jego rosnący poziom może świadczyć o podnoszeniu się efektywności zaangażowanego kapitału.

$$- \text{rentowność majątku (ROA)} = \frac{\text{zysk netto}}{\text{aktywa ogółem}}$$

Wskaźnik rentowności majątku (aktywów) mierzy ile zysku netto przypada na każdą złotówkę posiadanych aktywów, a więc wskazuje on zdolność do generowania zysku przez aktywa jednostki. Typowa wartość tego wskaźnika zawiera się w przedziale: 5% - 8%. Jego niski poziom może sugerować przeinwestowanie jednostki i posiadanie nadmiernego majątku, co może być nie kiedy wynikiem oddania do eksploatacji nowych inwestycji, których przyrost nie zdążył być jeszcze zrekompensowany przyrostem zysków.

Wskaźniki płynności

Pomiar płynności finansowej dostarcza informacji o zdolności przedsiębiorstwa do wywiązywania się z bieżących (krótkoterminowych) zobowiązań. Regulowanie tych zobowiązań zależy od stanu środków pieniężnych oraz możliwości zamiany innych składników majątku obrotowego na gotówkę w krótkim okresie. Wyróżnia się m. in.:

$$- \text{wskaźnik bieżącej płynności} = \frac{\text{aktywa obrotowe}}{\text{zobowiązania krótkoterminowe}}$$

Wskaźnik ten pokazuje stopień pokrycia krótkoterminowych zobowiązań majątkiem obrotowym jednostki. Przyjmuje się, że powinien zawierać się w przedziale 1,3 – 1,8 razy.

$$- \text{wskaźnik płynności szybki} = \frac{\text{aktywa obrotowe} - \text{zapasy}}{\text{zobowiązania krótkoterminowe}}$$

Wskaźnik ten pokazuje stopień pokrycia zobowiązań krótkoterminowych aktywami płynnymi. Powinien on oscylować wokół jedności (1,0) z tendencją wzrostową do około 1,1. Niski poziom tego wskaźnika świadczy zazwyczaj o napiętej sytuacji płatniczej.

W przedstawionej sytuacji jednostka „E” przed dokonaniem transakcji byłaby uznana za mało płynną, prowadzącą niewydajną sprzedaż (wskaźnik rentowności sprzedaży (-) 9,26 %), mało efektywnie zarządzającą majątkiem (ROA na poziomie (-) 7,8%) oraz źle wykorzystującą posiadane zasoby (ROE na poziomie (-) 21,67%).

Po dokonanej transakcji wizerunek spółki ulega całkowicie zmianie praktycznie we wszystkich zakresach, co ukazuje ją w znacznie lepszej kondycji finansowej.

Jak wynika z powyższej analizy transakcja o odpowiednich parametrach i skali może bardzo istotnie zmienić obraz ekonomiczny jednostki a tym samym zapewnić np. uzyskanie kredytu czy zainteresowanie nowych inwestorów.

Niewłaściwe ujęcie leasingu

Przykładem tej techniki jest wykorzystanie leasingu jako formy finansowania pozabilansowego. Polega ona na umyślnym ujmowaniu leasingu finansowego jako jego operacyjnej formy w celu niewykazywania zobowiązań wynikających z tego tytułu. Mimo iż warunki leasingu finansowego w jasny sposób określa Ustawa⁸⁴:

- 1) umowa przenosi własność przedmiotu na korzystającego po zakończeniu okresu, na który została zawarta,
- 2) umowa zawiera prawo do nabycia jej przedmiotu przez korzystającego, po zakończeniu okresu, na jaki została zawarta, po cenie niższej od wartości rynkowej z dnia nabycia,
- 3) okres, na jaki została zawarta, odpowiada w przeważającej części przewidywanemu okresowi ekonomicznej użyteczności środka trwałego lub prawa majątkowego, przy czym nie może być on krótszy niż 75% tego okresu; prawo własności przedmiotu umowy może być, po okresie, na jaki umowa została zawarta, przeniesione na korzystającego,

⁸⁴ Art. 3 ust.4 Ustawa

- 4) suma opłat, pomniejszonych o dyskonto, ustalona w dniu zawarcia umowy i przypadająca do zapłaty w okresie jej obowiązywania, przekracza 90% wartości rynkowej przedmiotu umowy na ten dzień; w sumie opłat uwzględnia się wartość końcową przedmiotu umowy, którą korzystający zobowiązuje się zapłacić za przeniesienie na niego własności tego przedmiotu, natomiast nie zalicza się do niej płatności na rzecz korzystającego za świadczenia dodatkowe, podatków oraz składek na ubezpieczenie tego przedmiotu, jeżeli korzystający pokrywa je niezależnie od opłat za używanie,
- 5) umowa zawiera przyrzeczenie finansującego do zawarcia z korzystającym kolejnej umowy o oddanie w odpłatne używanie tego samego przedmiotu lub przedłużenia umowy dotychczasowej, na warunkach korzystniejszych od przewidzianych w dotychczasowej umowie,
- 6) umowa przewiduje możliwość jej wypowiedzenia, z zastrzeżeniem, że wszelkie powstałe z tego tytułu koszty i straty poniesione przez finansującego pokrywa korzystający,
- 7) przedmiot umowy został dostosowany do indywidualnych potrzeb korzystającego; może on być używany wyłącznie przez korzystającego, bez wprowadzania w nim istotnych zmian.

Przy czym już w przypadku spełnienia przynajmniej jedno z tych warunków środki trwałe i wartości niematerialne i prawne przekazane w odpłatne użytkowanie leasingobiorcy zalicza się do jego aktywów trwałych.

Przykład:

Jednostka „G” zakupiła maszynę o wartości 50 000 zł i przewidywanym czasie użytkowania 5 lat. Zakupiony przedmiot przyjęto do ewidencji jako zakup w ramach umowy leasingu operacyjnego, mimo występowania w umowie klauzuli dotyczącej przeniesienia własności maszyny na spółkę „G” po zakończeniu umowy. Zaistniałą sytuację obrazuje poniższa tabela.

Dla uproszczenia przyjęto, iż wartość opłaty w leasingu operacyjnym jest równa sumie kosztów amortyzacji i odsetek leasingowych oraz że roczna amortyzacja odpowiada wartości raty kapitałowej.

	Obecna sytuacja – leasing operacyjny	Prawidłowa sytuacja – leasing finansowy
Aktywa trwałe	50 000 zł	90 000 zł
- maszyna	-	40 000 zł
Aktywa obrotowe	60 000 zł	60 000 zł
AKTYWA RAZEM	110 000 zł	150 000 zł
Kapitały własne	50 000 zł	50 000 zł
Zobowiązania	60 000 zł	100 000 zł
- zobowiązania leasingowe	-	40 000 zł
PASYWA RAZEM	110 000 zł	150 000 zł

Przychody	100 000 zł	100 000 zł
Koszty operacyjne	50 000 zł	50 000 zł
Opłata – leasing operacyjny	15 000 zł	-
Amortyzacja	-	10 000 zł
Odsetki – leasing finansowy	-	5 000 zł
Zysk	35 000 zł	35 000 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie M. Kutera , A. Hołda, S. Surdykowska, *Oszustwa księgowe...*, op. cit., str. 103

W obecnej sytuacji spółka „G” posługując się formą leasingu operacyjnego nie ujawnia rzeczywiście posiadanych aktywów i zobowiązań wynikających z tego tytułu, co jest przyczyną wadliwej prezentacji składników majątku i źródeł jego finansowania. W przypadku drugiej formy pozabilansowego finansowania należałoby wykazać w bilansie realnie wykorzystywany składnik aktywa, podlegający amortyzacji jak inne własne środki trwałe oraz zobowiązanie z tytułu umowy leasingu.

Zakończenie

Postępujący proces globalizacji sprawia, że przedsiębiorstwa często nie ograniczają zakresu swojej działalności jedynie do kraju macierzystego, nierzadko prowadząc ekspansywną politykę również poza jego granicami, przyczyniając się tym samym do integracji rynków kapitałowych nie tylko w ramach Unii Europejskiej. Fakt ten powoduje, iż gospodarki poszczególnych krajów stają się ze sobą ściśle skorelowane i wzajemnie od siebie zależne. Niesie to za sobą szereg pozytywnych skutków takich jak możliwość obniżenia kosztów produkcji, większą dostępność dóbr i usług na rynku czy zmniejszenie barier w handlu międzynarodowym. Jednocześnie jednak, „jakieś wydarzenie lub zmiana w jednym kraju, np. upadek banku, krach na giełdzie lub rynku nieruchomości, zabójstwo polityczne czy dewaluacja waluty, rozprzestrzenia się na inne i powoduje potężne turbulencje, pod których wpływem cały system meandruje w zupełnie nieprzewidywalnym kierunku.”⁸⁵ Takie zjawiska mogą niekorzystnie wpłynąć na sytuację finansową niejednego przedsiębiorstwa a nawet zaważyć na jego losach.

Szczególnie istotną kwestią staje się również potrzeba funkcjonowania wysokiej jakości informacji ekonomicznej. Bowiem tylko na podstawie istotnej, kompletnej i wiarygodnej informacji możliwe staje się podjęcie racjonalnej i właściwej decyzji gospodarczej wewnątrz jednostki, jak i przez zewnętrznych jej użytkowników. Nie bez znaczenia pozostaje „daleko idąca intelektualizacja rachunkowości”⁸⁶, która wymaga od praktyków nie tylko rozległej wiedzy z zakresu rachunkowości i samego przedsiębiorstwa ale również znajomości różnych dziedzin prawa oraz systemów informatycznych.

Mając świadomość następstw globalnych powiązań, wynikających z nich zagrożeń oraz wzrostu oczekiwań odbiorców informacji ekonomicznej, wydawałoby się za racjonalne podjęcie działań mających na celu niwelację takiego ryzyka oraz dostarczenie odbiorcom pewności o stabilności systemu rachunkowości, odpowiadającemu ich aktualnym potrzebom. Szczególną rolę przypisuje się tu zarządzającym i biegłym rewidentom którzy po przez szereg dostępnych im narzędzi mogą skutecznie wpływać na poprawę

⁸⁵ Ph. Kotler, J. A. Caslione, *Chaos. Zarządzanie i marketing w erze turbulencji*, MT Biznes, Warszawa 2009, str. 21

⁸⁶ <http://www.p-e.up.krakow.pl/pdf/pe4/tokarski4.pdf>, dostęp: 16.05.2012

niezadowalającej sytuacji zaistniałej w jednostce gospodarczej oraz wizerunku i efektywności samego systemu. Jednak nierzadko okazuje się, że na skutek własnych ambicji, chciwości lub nieudolności dość powszechne stało się jedynie odkładanie w czasie tego co nieuniknione i uciekanie się do różnych sztuczek i manipulacji księgowych, w celu ukrycia realnej kondycji finansowej przedsiębiorstwa. W tym momencie warto zwrócić uwagę na istotną różnicę dzielącą rachunkowość kreatywną od oszukańczej sprawozdawczości, którą jest legalność procedur kształtowania informacji ekonomicznej. Bowiem „podczas gdy rachunkowość kreatywna opiera się na wszystkich dopuszczalnych, w ramach uregulowań prawnych zasadach tworzenia informacji, to oszukańcza sprawozdawczość wykorzystuje w sposób świadomy albo poza prawne albo naruszające lub też nadużywające (niezgodne z „duchem” prawa) metody fałszowania sprawozdań finansowych.”⁸⁷ Te ostatnie, nie tylko są sprzeczne z prawem ale również, jak przedstawiono w rozdziale 2, prędzej czy później wychodzą na jaw w postaci licznych skandali, które silnie nadszarpują zaufanie inwestorów do rynków finansowych oraz kluczowych podmiotów na nich operujących. Z uwagi na przedstawione kwestie, bardzo istotne jest aby osoby odpowiedzialne za sporządzanie sprawozdań finansowych oraz ich kontrole były świadome nie tylko odpowiedzialności karnej lecz przede wszystkim moralnego obowiązku bycia uczciwym wobec samych siebie i całego społeczeństwa.

⁸⁷ <http://www.pte.pl/katowice/172>, dostęp: 9.05.2012

Literatura

A. Dębska- Rup, *Rachunkowość finansowa*, Krakowska Szkoła Wyższa, Kraków 2009

B. Dzierżanowska, *Na co zwrócić uwagę, by nie popełnić błędu w sprawozdaniu finansowym* [online] „Rzeczpospolita”, aktualizacja 10.11.2011 [dostęp: 27 kwietnia 2012], Dostępny w Internecie:

<http://archiwum.rp.pl/artukul/1093601_Na_co_zwrocic_uwage_by_nie_popelnic_bledu_w_sprawozdaniu_finansowym.html>

W. Gregorczyk, *Kreatywna księgowość nie zawsze oznacza oszustwo* [online] „Rzeczpospolita”, aktualizacja 25.11.2002 [dostęp: 20 kwietnia 2012], Dostępny w Internecie: < http://archiwum.rp.pl/artukul/411437_Kreatywna_ksiegowosc_nie_zawsze_oznacza_oszustwo.html>

P. Gut, *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa 2006

R. Jurkiewicz, *Rachunkowość kreatywna a oszukańcza sprawozdawczość finansowa* [online], [dostęp: 9 maja 2012], Dostępny w Internecie: <<http://www.pte.pl/katowice/172>>

E. Kalwasińska, D. Maciejowka, *Rachunkowość finansowa w teorii i praktyce*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008

Ph. Kotler, J. A. Caslione, *Chaos. Zarządzanie i marketing w erze turbulencji*, MT Biznes, Warszawa 2009

A. K. Koźmiński, *Strażnicy dobrych manier w spółkach* [online] „Rzeczpospolita”, aktualizacja 16.06.2006 [dostęp: 25 kwietnia 2012], Dostępny w Internecie: < http://archiwum.rp.pl/artukul/621619_Straznicy_dobrych_manier_w_spolkach.html>

M. Kutera, A. Hołda, S. Surdykowska, *Oszustwa księgowe teoria i praktyka*, Centrum Doradztwa i Informacji Difin, Warszawa 2006

A. Kwieciak-Kasztelan, *Jak poprawnie utworzyć rezerwę* [online] „Rzeczpospolita”, aktualizacja 20.05.2010 [dostęp: 30 kwietnia 2012], Dostępny w Internecie: <http://archiwum.rp.pl/artukul/948660_Jak_poprawnie_utworzyc_rezerwe.html>

J. Marzec, J. Śliwa, *Audyt finansowy w jednostkach gospodarczych. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2012

Międzynarodowe standardy Rewizji Finansowej 2001 - wydanie polskie, standard Nr 240: Odpowiedzialność biegłego rewidenta za uwzględnienie podczas badania sprawozdania finansowego możliwości wystąpienia oszustw i błędów, *International Federation of Accountants 2002*

E. Nowak, *Analiza sprawozdań finansowych*, PWE, Warszawa 2007

K. Piłat, *Lektury przedsiębiorcy: Manipulacje stare jak księgowość* [online] „Rzeczpospolita”, aktualizacja 13 grudnia 2007 [dostęp: 20 kwietnia 2012], Dostępny w Internecie: <http://archiwum.rp.pl/artukul/739661_Lektury_przedsiębiorcy:_Manipulacje_stare_jak_księgowosc.html>

Rachunkowość kreatywna a oszustwa księgowe, pod red. S. Surdykowskiej, Wyższa Szkoła Biznesu Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa górnicza 2005

Słownik języka polskiego [online], [dostęp: 25 kwietnia 2012], Dostępny w Internecie: <<http://www.sjp.pl/kreatywny>>

M. Tokarski, *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych* [online], [dostęp: 16 maja 2012], Dostępny w Internecie: <<http://www.p-e.up.krakow.pl/pdf/pe4/tokarski4.pdf>>

J. Turyna, *Rachunkowość finansowa*, 2. wyd. poprawione i rozszerzone, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa 2005

Uchwała Nr 586 Komisji Papierów Wartościowych i Giełd z dnia 13 sierpnia 2002 r. w sprawie prezentacji przez spółki publiczne wyników finansowych w raportach okresowych przekazywanych do publicznej wiadomości

Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. z 2009 nr 152 poz. 1223)

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny

W. Wąsowski, *Kreatywna rachunkowość, fałszowanie sprawozdań finansowych*, wyd. 2 rozszerzone, Difin SA, Warszawa 2010

W. Wąsowski, *Kreatywna rachunkowość, fałszowanie sprawozdań finansowych*, Centrum Doradztwa i Informacji Difin sp. z o. o., Warszawa 2005

Wikipedia [online], [dostęp: 10 stycznia 2012], Dostępny w Internecie: < http://pl.wikipedia.org/wiki/Sprawozdanie_finansowe>

B. Wrona, *Istota, funkcje i nadrzędne zasady rachunkowości w gospodarce rynkowej* [online], Zeszyty naukowe nr 4, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Bochni, 2006, [dostęp: 16 grudnia 2011], Dostępny w Internecie: < <http://www.wse.bochnia.pl/zn/4-11.pdf> >